NEMZETI NŐNEVELÉS.

XII. ÉVFOLYAM. OKT.—NOVEMBER 1891. VIII—IX. FÜZET.

NŐK MINT ORVOSOK.*

A hatalmas amerikai Egyesült-Államok példáját követve, az utóbbi két évtized óta a földgömb minden művelt országában vannak már gyógyítással hivatásszerűleg foglalkozó nők. Számuk rohamosan szaporodik, úgy, hogy magában az Egyesült Államokban 3000-nél többen működnek. Nem is egészen helyesen említettem, hogy csak a művelt országokban. Mindenki olvasta közülünk, hogy a magyar Kállay Béni kezdeményezésére Bosznia mohamedán női számára női orvosokat alkalmaznak. S ez a példa nincs elszigetelten. Shanghai khinai városban dr. King amerikai orvosnő különösen ügyes operációi folytán a czopfos benszülöttek között nagy tekintélynek örvend s többek közt Li gróf hires államférfiú is házi orvosának választotta. Kelet-Indiában már százával van az orvosnő, Krim félszigetén egy dr. Razin Kutlojaroff-Hanum nevű benszülött mohamedán nő, ki oklevelét Odesszában nagy kitüntetések között szerezte, űz orvosi gyakorlatot; szomszédaink között pedig Bukarestben már több orvosnő van, kik közül Walch Marianna már hazájában nyerte az oklevelet. Európában Anglia, Francziaország, Oroszország s Svájcz mutathat fel legtöbb gyakorló orvost a nők köréből, de a többi országokban is csaknem kivétel nélkül vannak nő orvosok, kik nem egy helyen (Londonban, Glasgowban, Berlinben, sőt Salzburgban is) külön női kórházakat vezetnek, s az orvosnők kiképzése ma már annyira elterjedt, hogy az európai egyetemek orvosi fakultásainak nagyobb részében nők is tanulnak s számtalan orvosi tanintézet van kizárólag nők számára,

* Felolvasta a M. D. E. tanítónői szakosztályában Budapesten, szeptember 19-én.

így Oroszországban 24, sőt az aránylag nem is nagy Edinburg városban magában négy.

Lázas életű korunknak egyik jellemző mulékony kórtünete-e ez a nagy változás, avagy kezdődő csirája egy új korszak társadalmi életének, mely a jelenlegitől teljesen különbözni fog?

Két évtizeddel ezelőtt, midőn még csak itt-ott láttunk átutazóban, avagy a tudományos társaságok nemzetközi vandor-gyülésein egy-egy rövidre nyirt hajú pápaszemes doktornőt, ki a svájczi egyetemek szabad légkörében az úttörők merészségével s szenvedélyével lépett erre a pályára, két évtizeddel ezelőtt még abszolute lehetetlen lett volna e kérdésekre némileg igazságos feleletet adni; lehetetlen, mert mindkét párt a nőemánczipáczió ferde és áldástalan fogalmából indulva ki, szenvedélyét s képzeletét vitte volna a vitatkozás harczterére. Ma megkisérelhetjük. Ma már század mű ködnek sikerrel az orvosi pályán s ezrek keresik kenyerüket, mint állandó tanitónők, ma már habozás nélkül elmondhatjuk, hogy csak üresfejü egyén dobálózhatik a nőemánczipáczionális harcz idejéből ismert «uraságoktól levetett» frázisokkal, mint döntő érvekkel. Nem a férfival versenyez a tanitónő, ki megélhetési módot keres ebben a korszakban, midőn a mindinkább mérgesedő élet-halál küzdelem mindenkitől megfeszitett munkát igényel, nem a természet törvényét szegi meg az az orvosnő, ki tehetségét felhasználva, önállóvá lesz ebben a korszakban, mely százezer és százezer nőt kényszerit arra, hogy családot sohase alapithasson. Ám dobjon követ, ki elvont fogalmakkal játszik, arra a nőre, kinek saját hibája nélkül családi körön kívül kell élnie, mert nyomorogni vagy élősködni nem akar: az elfogulatlan ember nem ismerhet áthághatlan korlátokat s enged kivételeket, még ha százezrek lesznek is e kivételek a nők milliárdot megközelitő számából, mert tudja, hogy miként az utazó ügynök s tengerész is lehet jóindulatu családapa, a tanitónő s orvosnő sem szűnik meg igaz nő lenni, ha neveltetése helyes s egyénisége nem félszeg.

S ki meri állitani, hogy az emberi test ápolása és gyógyitása merev ellentétben áll a nők természetével és hajlamaival? Kuruzsoló nőkről ezrével beszél a történelem mióta megszületett, s a

gyógyítás istenei közé feles számmal helyezte el a nőket a kegyeletes mithologia; nincs nemzet, művelt vagy műveletlen, mely ne létesítette volna a bábák intézményét s ez a század, mely a gyógyítás terén hova-tovább nagyobb jelentőséget tulajdonít a czélszerű életmódnak s okszerű egészségi szabályoknak, mint a gyógyszerek alkalmazásának, ez a század nem habozik elismerni, hogy a betegápolás nem a férfi hivatásszerű feladata. Nem. Még a hitfelekezeti féltékenység is elnémul, hogy az ápoló apáczákat dicsőitse s a messze jövőbe rajongó szemekkel néző szocziálisták regényeiben, hol a nő és gyermek a kenyérkereset fárasztó gondjaitól teljesen mentnek rajzoltatik, a betegápolás kizárólag a nők munkaköre lesz. Nincs ezen mit csodálkoznunk. Mindnyájan tudjuk — és a legtöbben nem hallomásból — mily magas fokra emelkedik fel az állatból lett ember, midőn, mint anya, beteg gyermekét gondozza. Az a sokszor dicsőített kép, midőn alvást és éhezést feledve, hetekig lesi a nő a szünni nem akaró lázas nyögéseket, midőn a gyenge «asszonyi állat» haldokló reménynyel, de teméntelen vágyával harczra s nem ritkán győzelmes harczra kél a sötét halállal, ez a kép nem képzelemalkotta, napról-napra ismétlődik kunyhókban és palotákban, s ezeken a képeken elmerengve, öntudatosan emelkedik önérzetünk, mert látjuk, hogy van alapja a költő szavának: az ember egy földre szállt angyal, ki olykor az égiekre megemlékezik. Felesleges bizonyítni azt is, hogy a nők betegápolási tehetsége nem szükségkép függ össze az anyaszeretettel. Példák özöne mutatja, hogy a betegápoló nő igen-igen gyakran önzetlen, mert ez a foglalkozás szenvedélye. Plevna falai alul megoszlott hírnévvel tért vissza a hadsereg Oroszországba, egy kis csapat volt egyedül, melynek érdemeire nézve nem volt véleménykülönbség, s ez a kis csapat orvosnövendék leánykákból állott. Huszonöten mentek önként a harctérre, hol a betegápolás csodáit mutatták be s kettő áldozatként tifuszban halt el. A hatalom emberei érdemjelekkel, a költők dicsőitő dalokkal halmozták el őket, s útjuk a nagy országon keresztül diadalmenet volt, minden egyes városban nőttön-növő ezreknek hódoló ünnepe. Avagy feledheti-e valaha a humanizmus története Nightingale Florence

nevét, kit az amerikai költő-király «szent csalogány»-nak nevezett el? Vagyonát áldozta fel s ráadásul önnön nyugalmát, hogy a krimi hadjáratban megsebesülteket ápolja. Ez a nő volt az, ki apostoli lelkesedésével ezer és ezer tanítványt szerzett a humanizmus e szent ügyének, ez a nő volt, ki bámulatraméltó tevékenységgel s kiapadni nem tudó gyöngédséggel tanította meg a nemzeteket, hogy a harcztéren megsebesült katona nem ellenség többé, hanem szenvedő, segélyre szorult ember. Nevezzek még többeket is? Beszéljek Fowler Amyról, a szép és nagy műveltségű angol leányról, ki a Sandwich-szigetek egyikére ment a bélpoklosok közé, hol megszünt a műveltség ezernyi áldása, mert a halál országát kerüli mindenki, különösen, ha a halál oly rút halál, oda, hol nem vigasztal a remény és ártatlan öröm és a honnan nincs szabadulás. Nők ők, egyszerű gyönge nők, de ki ne érezné mégis, hogy a martirok és szentek számos alakja eltörpül mellettök!

Készséggel elismerem, hogy a bábák mestersége s a betegápolás lényegesen más, mint a betegek gyógyítása. Vannak esetek, midőn a gondos ápolás is megmenti azt, kinek számára már nincs gyógyszer a kertekben, de bizonyos, hogy ezek az esetek csak kivételek. Széleskörű szakismeret szükséges a beteg test helyreállítására s különösen a betegség felismerésére éles megfigyelő tehetség, mely részben ellentétben áll a beteg ápolásával, hol főleg a kedély előnyei tárulnak fel. Kétségtelen azonban, hogy a betegápolás és az orvoslás nemcsak tárgyilag rokonok s mindenesetre elég közel állanak egymáshoz arra, hogy oly nőknek, kiknél az értelmi tehetség fejlettebb, az orvosi pályán működést hivatásával ellenesnek ne tarthassuk. Nem is tekinti ezt ilyennek más, mint azok, kik a nőemancipáczió gúnynevét vesszőparipaként használják, azok a farizeusok, kik sohasem szólalnak fel, midőn a nőt gyárakban egészsége és erkölcse rovására kínozzák, nem botránkoznak meg a boltosleány és pinczérnő nem egyszer sikamlós kenyérkeresetén, pedig kétségtelen, hogy ezek csakis kenyérkeresetek, de nem függenek össze a női jellemmel s bizonyára kevésbbé, mint a nevelőnő s orvosnő hivatása, melyet ezek az álszentek annyira kárhoztatnak.

Igen, legalább egyes nőkre nézve kivételként elmondhatjuk habozás nélkül, hogy az orvosi foglalkozás nem lehet elzárva előttök. S ily kivétel a művelt nők körében mindenkor fog akadni. A mesés őskor híres asszonyaitól kezdve Kowalowszky Zsófiáig, a stockholmi egyetem nem rég elhúnyt hírneves mathematikai tanáraig száz és száz fényes példa van, mire képesek egyes nők, kiket tehetségök és hajlamuk értelmi pályára vezetett.

Az orvosi pályán működő nők jelentékeny része is közéjük tartozik. Az amerikai Blackwell Erzsébet volt az első úttörő. Községi tanítónő volt, midőn elhatározta, hogy az orvosi pályára lép. 1842 május havában Filadelfiába ment tanulni, elutasították; vasakaraterővel egyszerre adott be kérvényeket az Egyesült-Államok minden orvosi fakultásához felvételért s végre a genovai fakultás New-York államban megnyitotta kapuit, novemberben orvosnövendék lett, 1847-ben orvos s erre Angliába, Németországba s Párizsba ment, hogy tanulmányait kiegészítse. S ezután sem pihent. Az úttörő meg akarta könnyíteni társai munkáját s apostolként agitált az orvosnők érdekében. Svájczban, Angliában, Hollandiában s különösen az Egyesült-Államokban az ő nevével áll kapcsolatban az orvosnők elismertetése. S minő az eredmény? New-Yorkban jelenleg 450, Filadelfiában 460, Bostonban 345, Brooklynban 580 nő folytat orvosi gyakorlatot s van köztük egy pár, kinek évi jövedelme 20,000 dollárig, azaz majdnem 50,000 frtig emelkedik, 95 amerikai nő ma orvosi tanszéket tölt be s az általuk vezetett kórházak száma csaknem évről-évre emelkedik.

Alig bizonyítunk azonban valamit, ha Amerikáról szólunk, hol oly gyenge az előítélet ereje s a hol oly hamar talál szilárd talajt az őszinte, elszánt akarat. Egészen más s hasonlíthatlanul nehezebb itt Európában az úttörő nők helyzete. Nem pillanatnyi lelkesedés, hanem évekig tartó kétségbeesett küzdelem hivatásuk. Abban a társadalomban, mely azt a nőt dicsőiti, kiről mit sem szólanak, folyvást a nyilvánosság előtt kell szerepelniök. Tanulói pályájuk megfeszített munka, mert előképzettségük rendesen hiányosabb, mint a fiuké, de ezt a komoly munkát nem végezhetik nyugodtan, napról-napra küzdeniök kell a női kedélyt gyilkoló

megszólás s gúny sokszor alattomos vádjaival. Küzdelem maga a tantárgy hallgatása, a boncterem s kórházak borzalmai, küzdelem az a tudat, hogy a nagyvilág zajában lelki elhagyatottságban élnek, nincs bátorító támaszuk, de sokan, igen sokan függesztik reájuk szemüket megdermesztő ridegséggel s köztök rendesen azok is, kiket a vér s a gyermekkori megszokás oly gyötrő alakokká tesz, ha már idegenek. S hasztalan egy-egy szó, hasztalan az elkeseredett önigazolása: minden egyént egyenként kell meggyőznie. Az a nő, ki szeretni jött a földre, mint orvosnövendék s orvos, titkos ellenségek közt éli életét s az udvariasság külső máza alatt gyilkoló gúnymosoly rejtegetését kell mindenütt képzelnie.

Ily nehéz helyzetet találnak maguk előtt Európában az orvosi pályára készülő nők. Hasztalan szólalt fel legelőször 1872-ben dr. Böhmert Viktor, a zürichi egyetem híres orvostanára külön röpiratban védelmükre, kiemelvén női hallgatói nagyobb részének valódi komolyságát s alapos képzettségét, fejtegetve, hogy a férfiak és nők együtt tanulása az egyetem orvosi fakultásain inkább előnyös, mint káros: a nevetés, mely öl, az úttörő nők ellen fordult. Száz és száz derék leány önfeláldozása kellett, hogy ma az illetékes szakférfiak zömének itélete más s az egyetemek kapui egymásután nyiltak meg előttök. Az amerikai Blackwell lelkes apostolkodásának sikere meglepő, de csekély ezen erkölcsi siker mellett. Az európai orvosnők önerejükből kivívott diadala kulturtörténeti esemény, melyre a nők büszkék lehetnek.

Alig egy emberöltő múlt el, midőn Luslowa Nadjesda, az akkor már középiskolai képzettséggel biró orosz nők egyike, 1864-ben beiratkozott úttörőként a zürichi egyetemen, már 1865-ben Münchenben, 1868-ban Párizsban s 1869-ben Edinburgban is akadtak követői s ezután csaknem évről-évre másutt. Tanítónők, nevelőnők, bábák, irónők s ideális gondolkozású vagyonos magánzónők jöttek tért foglalni az új pályán. S minő eredménynyel! Bilcesco román leány Párizsban, a lengyel Szozewinszka Vanda grófnő Genfben az egyetemek tudós tanárait meglepő vizsgákat tettek s csaknem mindenütt, hol az orvosi kurzust férfiak és

nők együtt hallgatták, még a nők ellenében elfogult tanárok is kénytelenek voltak a szorgalom és lelkiismeretesség pálmáját nekik nyujtani. Nagyobb részük lelkesedéssel végezte munkáját, érezte az úttörők nemes kötelességeit. S az életben is mennyire emelkedtek. Dr. Tiburtius Francziska, az egykori angol nevelőnő, ma Berlinben kiválóan keresett nőorvos, Manasseina asszony Oroszországban jól ismert orvosi írónő s az orosz eredetű dr. *Kerschbaumer* Róza, ki Salzburgban nyilvános szemgyógyintézetet tart fenn, majdnem ezer sikerült szemhályog-operációja folytán európai nevezetességű szakegyén.

Mindezek a fényes példák azonban csak a kivételek jogosultságát állapítják meg. A nő, kit az emberi nyomor látása a nehéz orvosi pályára visz, ha értelme s tapintata elegendő, annyit érhet e téren, mint hasonló tehetségű férfiú. S minél több lesz az ily kivételek száma, annál inkább el fogja ismerni mindenki, hogy minden nőt, csak azért, mert nő, az orvosi pályától eltiltani nem lehet, nem szabad.

Van azonban még egy oly oldala is ennek a napi kérdésnek, mely ezt a kivételes helyzetet bizonyos fokig szabálylyá teszi. Ez a női szemérem-érzet szerepe az orvosi gyakorlatban. Ez teremtette meg régebben a bábák intézményét s ez szaporítja napjainkban, a művelődés terjedésével, az orvosnők számát. A jelenleg működő orvosnők túlnyomó része, igen helyesen, kizárólag nők és gyermekek gyógyításával foglalkozik. S nincs-e szükség ma, az idegesség korszakában, ily speciális elkülönülésre? A mohamedán államokban egyházi törvények s ősrégi szokás tette szükségessé az orvosnők intézményét, nálunk a műveltebbeknél tiltva legyen a nő attól, hogy betegsége esetén nő segítségét vegye igénybe? Sápkóros leányok ezrével pusztulnak el évenként, különösen a művelt középosztály tagjai között; hiszterikus nők halnak el tömegesen álszeméremből, mely talán túlzott, de mindenesetre létező; nemcsak halnak, mert hisz ez még aránylag szerencse, életben maradnak, hogy nemzedékeket mérgezzenek meg s öntudatlan átkai legyenek az utókornak. Bizony könnyelmű, sőt lelkiismeretlen az, ki ily esetekben az orvosnők segítségét előítélet-

ből gátolni igyekszik. A gyöngéd kezű és tapintatos nő, kihez a férfiaktól gyakran idegenkedő gyermekek is vonzódnak, ki a beteg nő fájdalmait jobban érti s féltve rejtett titkait is kipuhatolhatja, ez a nő, mint orvos, áldás lehet a családban, áldás a jövő még nem született nemzedékre nézve.

Kerekszámban véve mintegy ötezer nő működik jelenleg, mint orvos. Magyarország népessége a földgömb lakosságának egy századrészét jóval meghaladja s így nálunk legalább ötven, sőt, ha csak a művelt nemzeteket számítjuk, mintegy 200 orvosnőnek kellene lennie. S e helyett volt egyetlen egy, de ez az egy is csak volt. Főrangú családból származott s mégis a megélhetés gondja vezette erre a pályára. Férje s gyermeke megmentése végett pusztuló vagyonának romjaival ment ki tanulni Zürichbe. Midőn visszajött, tudori oklevelének érvényességét az intéző körök kétségbe vonták, mert egyetemi hallgatóvá érettségi oklevél nélkül lett. Az erősakaratú nő megtette. a mit követeltek. Nehéz gondjai között tanult éjjel-nappal s letette az érettségi vizsgát sikerrel, bár még annyi kedvezményt sem engedtek meg, hogy a görög nyelvet ne tanulja. Áldozatkészsége nem aratott eredményt. Új s új követelésekkel léptek fel s midőn késznek nyilatkozott a budapesti egyetemen újból ismételni a tanfolyamot, a hatalom birlalója kimondotta, hogy még így sem enged, mert elvből ellenzi, hogy Magyarországon nő orvos lehessen. Így taszították vissza ezt az úttörő magyar nőt erőszakkal abban az országban, hol a földgömbön legelőször alkottak törvényt a vallásszabadságról, ott, a hol, mint a legelsők egyike, lépett életbe a kisdedóvói törvény, mely a nőknek oly sok jogot biztosított, visszautasították már azután, midőn a szomszéd Ausztriában 1879-ben Welt Róza tudor hatósági engedélylyel működött.

Az első úttörő nem aratott sikert, de az eszme nálunk sem bukott el. Magyar orvosnő lesz bizonnyal, mert szükség van reá. Évről-évre olvassuk a lapokban, hogy egy-egy kiváló leány az elébe halmozódó nehézségek daczára, mily nagy sikerrel tette le az érettségi vizsgát. Oly gazdagok vagyunk-e tehetségekben, hogy az ily kiváló nők csak kuriózumok maradhatnak; hosszú évek

fáradsága nyom nélkül tünhetik el? Kolozsvártt már volt nő egyetemi hallgató, Budapesten is lesz. A középkor sötét századaiban mindenkor tért engedtek kivételes nőknek, Bologna egyetemén ép úgy oktatott nő, mint Spanyol- és Francziaországban: ma mindennek végleges gátot volna képes vetni az előitélet? Nem, épen napjainkban nem. Hiszen mindenütt döngetik az itt-ott még zárt kapukat. A lipcsei német nőegylet százezernél több aláirást gyűjtött kérvényére, hogy minden német egyetem engedje meg a nők orvosi képesitését. Ugyan igy tettek közelebb a prágai és bécsi nők külön-külön s hasonló mozgalom indult meg Spanyolországban. Ne higyjük, hogy a mi khinai falunk lerombolhatlan. De ki is meri állítani, hogy midőn már meglátjuk a sötétséget társadalmi életünkben, mécsest sem szabad gyújtanunk csak azért, mert nem áll erőnkben nappallá változtatni az éjt. Legyen bár kivételes a nőorvos helyzete, Magyarországban is kell lenni nőnek, ki hivatásszerüleg fog gyógyitással foglalkozni. Az igazság ereje nagy.

György Aladár.

A NEVELÉSTAN TANTERVE A FELSŐBB LEÁNYISKOLÁBAN.

Módosítani óhajtanám a felsőbb leányiskolában a neveléstan tantervét, s ez az óhajtásom abból a tapasztalatból származott, hogy a jelenlegi tanterv követelményeinek eleget tenni nem lehet. Legalább én — ezt őszintén és nyíltan bevallom — több éven keresztül gyakorolt buzgó próbálgatásaim daczára sem voltam még eddig erre képes.

A felsőbb leányiskolában a neveléstan tanításának czélja: «*A lelki életnek, a lelki jelenségek fejtegetése közben levezethető törvényeinek s a legáltalánosabb lélektani fogalmaknak, nemkülönben a szellemi nevelésre vonatkozó legfontosabb elveknek ismerete.*» E szavakkal határozza meg a neveléstan tanításának czélját a hivatalos tanterv. Azt kellene gondolnunk, hogy a czélnak ilyen meghatározása után a tanterv azt fogja tőlünk kívánni — mert ezen a fokon mást alig kívánhat — hogy ismertessük meg a növendékkel az ember lelki világának főbb nyilvánulásait s a nyújtott példákon szerzett tapasztalatok alapján állapítsuk meg velük az egyes lelki tehetségek fejlesztésére szükséges legfontosabb nevelési eljárásokat.

A tanterv készítőinek is ez lehetett a gondolatmenetük, mert a tanterv első fele majdnem szószerint ezt követeli, de a kitűzött czéllal teljesen ellentétben, a tanterv második része szakszerű neveléstudományt, helyesebben mondva részletes módszertan tanítását követeli a tanítótól. A tanterv ugyanis szószerint a következő:

«A lélektanból, tekintettel a növendék szellemi fejlettségi fokára, a szorosan tudományos rendszer mellőzésével annyi tanítandó, a mennyit az érzékekről szerzett ismeretek kapcsában a képzetről ebből kifolyólag a gondolkodás legfőbb alakulásairól (fogalom, itélet, következtetés), valamint a képzetnek az érzéshez és az

akarathoz való viszonya folytán ez utóbbiakról is egészen elemiesen és gyakorlatilag meg lehet tanítani. E lélektani ismeretek a népiskolai tantárgyak módszerénél gyakorlatilag alkalmaztatnak, s így azok még jobban kibővíttetnek.

A módszertanból: *a)* A beszéd- és értelemgyakorlatok tanításának módszere, melynek fejtegetése közben ismertetendő a léleknek mindazon tehetsége, melynek fejlesztésére és képzésére a tanítás épen irányozva van. *b)* Az írva-olvasás, *c)* számvetés és mértan, *d)* az anyanyelv tanításának módszere. Mindannyian lélektani alapon.»

«*A szellemi nevelésre vonatkozó legfontosabb elvek ismeretét*», mely pedig a neveléstan tanításának czéljául van kitűzve, egy szóval sem említi a tanterv, valamint azt sem, hogy a növendéknek a fegyelemről, a büntetés és jutalmazásról, a szoktatásról és példáról vagy a tanítás sarkalatos elveiről szintén kellene valamit hallania, hogy egységes, összefüggő — habár nem rendszeres — ismereteket vigyen az iskolából az életbe; hogy egyszer — ha érdeklődését sikerült az iskolában felébresztenünk, — szemlélés, tapasztalás és olvasgatás által kiegészíthesse, felhasználhassa a tanultakat.

Első pillanatra szembetűnik, hogy e tanterv nem képez befejezett egészet, nem egységes, nem összefüggő valami, csak az egésznek egy része, töredék, melynek kiegészítését, folytatását, befejezését hiába is keressük a felsőbb leányiskola tantervében. A növendék elhagyja az iskolát egy kis lélektani s egy-két tantárgy tanításáról szerzett hézagos módszertani ismerettel felruházva.

Nem fogja ugyan teljességgel érteni, hogy miért kellett neki épen a számtan és mértan s miért nem a rajz és női munka vagy a földrajz és történelem módszeréről tanulnia, vagy miért nem hallott a türelemnek, a szeretetnek, a következetességnek nevelő hatásáról; de talán nem is fog sokat töprenkedni fölötte, mert abból a töredékből, a mit tanult, aligha értette meg, hogy jövő hivatásában a neveléstan a legfontosabb, a legszükségesebb és leghasznosabb ismeret.

A felsőbb leányiskolai neveléstani tantervet így magára vizs-

gálva, valóban alig lehet megérteni. Csak úgy válik az érthetővé, ha tudjuk, hogy e tárgy tanítása csupán a tanítónőképezdébe készülő növendékek kedveért lett a felsőbb leányiskolákban elrendelve, azon növendékek kedveért t. i., kik a 6 felsőbb leányiskolai osztály elvégzése után az elemi tanítónőképző-intézetek III-ik osztályába kívánják magukat felvétetni. Ezt bizonyítja az, hogy a neveléstan tanítása a felsőbb leányiskolában *fakultativ*, s bizonyítják a tanterv következő záró szavai is: «A tanítónőképezdére készülő tanulóknak alkalom nyújtandó arra, hogy évközben valamely elemi iskolában a tanításra bejárhassanak. Az itt szerzett tapasztalataikat, tanáruk utasítása szerint írásba foglalják s felülvizsgálatra tanáruknak bemutatják.»

A felsőbb leányiskolai neveléstani tanterv azért lett tehát ily mozaikszerűen egybeállítva, mert az elemi tanítónőképezdék első és második évfolyamának anyagát egyesíti magában s kiegészítését és befejezését a tanítónőképző-intézet III. és IV. évfolyamaiban leli. Nem vizsgálom ezúttal, helyes-e a tanítónőképző-intézetek tanítási tervében az az eljárás, hogy a részletes módszertan tanítását elébe teszik az általánosnak, hogy szintézissel kívánnak élni ott, hol az analizis volna helyén: annál kevésbbé, mert ma már — úgy tudom — a tanítónőképző-intézetek is fáradoznak tantervük megváltoztatásán, s a tanítónőképző-intézeti tanárok értekezletein folyton javítgatják a régi tanterv hiányosságát. De annál szükségesebbnek látom felvetni a kérdést, helyes-e, hogy a felsőbb leányiskolában a neveléstan még mindig nem foglalja el az őt megillető helyet? Helyes-e, hogy e tárgy, melynek elsőrangú fontossága van a leányok hivatásszerű képzésében, mint fakultativ tárgy szerepeljen a tantervben? Helyes-e, hogy a felsőbb leányiskolában a neveléstan tanítási anyaga nem az általános női hivatás, hanem a tanítónőjelöltek specziális feladatai szerint van megállapítva?

Nekem magamnak nemcsak az a meggyőződésem, hogy mindez nem helyes, hanem mint fönnebb említettem, az a tapasztalatom, hogy a neveléstant úgy tanítani, a mint azt a tanterv követeli, nem is lehet. Nem lehet már csak egy igen egyszerű gyakorlati okból sem: mert nincs idevágó, megfelelő tankönyvünk.

A «szervezet» tiltja a jegyzetekből, kéziratokból való tanultatást, a tanulók puszta hallás után a terjedelmes anyagot feldolgozni, megemészteni nem bírják s a «szervezet» utolsó megjelenése (1887) óta még nem akadt ember (és ez nagy szó ebben a mai tankönyv-produkáló világban), a ki a tantervnek megfelelő tankönyvet tudott, akart, vagy mert volna írni. Innen van, hogy míg más könyvek használatában a felsőbb leányiskoláknál dícsérhető egyöntetűséget találunk: a neveléstan tanítására használnak a felsőbb leányiskoláknál össze-vissza mindenféle könyvet, próbálgatva, hogy melyik közelítené meg a kitűzött czélt legközelebbről. Két-három könyvet is használ a növendék egy évben, még a Dittes-Gyertyánffy-féle módszertant is használják némelyek, pedig ez polgári tanítóképezdék czéljaira való tekintettel készült. Nem vádként mondom ezt, csak felemlítem mint következményét annak a lehetetlenségnek, mit a tanterv a tanítótól és tanítványtól kíván.

Azonban bár nagy hiányát érzem, magam is egy megfelelő tankönyvnek — én a Kiss Áron «Rövid neveléstan»-át használom —, nem kívánom még se, hogy valaki egy, ezen «tantervhez alkalmazott» neveléstant írjon. Valóságos torzszülött lenne ez a könyvek között, aránytalan, idomtalan, rendszertelen. S a «tantervhez alkalmazott» könyv, ha segítne is a tanterv értelmében elvégezni a tanítási anyagot, nem segíthetne arra, hogy a felsőbb leányiskolai növendékeknek azt, és olyan alakban nyújtsuk, a mi és a hogyan épen nekik való. Ha azt akarjuk, hogy a felsőbb leányiskolában a neveléstan tanítása teljesen czélravezető legyen, úgy azt minden mellektekintet nélkül önmagáért kell tanítanunk. A ki a tanítónőképzőbe lép — mert szerintem soha sem szabad a felsőbb leányiskolát a tanítónőképző előkészítő iskolájának tekinteni — : pótolja az esetleges hiányokat magánúton. A felsőbb leányiskola önmagában és önmagáért létezik, megvan a saját határozott czélja és feladata, melytől jobbra-balra tekintgetni vagy attól bármi tekintetben eltérni vétek volna.

«A felsőbb leányiskola czélja a — *Szervezet* szerint — alkalmat nyújtani arra, hogy társadalmunk női tagjai nemük sajátlagossága és a társadalmi jelen viszonyok által feltételezett s élethivatásukra

szükséges általános műveltséget szerezhessenek.» Minthogy leginkább a nevelestan tanításával nyújthatjuk a nőknek az «élethivatásukra szükséges» ismereteket, természetes, hogy nemcsak a tanítónői pályára lépő, hanem minden felsőbb leányiskolai növendéknek tanulnia kell azt. Ebből következik, hogy *a neveléstant ki kell venni a fakultativ tárgyak sorából s rendes kötelezett tárgygyá kell tenni.*

A neveléstan tanításának *czélja* szerintem a felsőbb leányiskolában nem lehet csupán «a növendéket a lelki élet főbb nyilvánulásának elemi módon való megismertetése közben a szellemi nevelés legfontosabb elveinek ismeretére rávezetni,» hanem — és főként — a növendéket az életből vett példák által a jó házi nevelés fontosságának tudatára és a nők nevelési feladatainak felismerésére is eljuttatni.

Ezt tartva szem előtt részemről a tanítás *anyagául* a következőket szeretném kijelölve látni: *A lélektan* — természetesen «tekintettel a növendék szellemi fejlettségi fokára a szorosan tudományos rendszer mellőzésével» — *a neveléstannal kapcsolatosan tanítandó;* azaz, ha egy szellemi képességgel a növendék megismerkedik, azonnal az annak ápolására, gyakorlására, fejlesztésére szükséges ismereteket is megtanulja. Így ha az ismerőtehetség köréből az érzékekről tanul, tanulja megismerni azok fontosságát a szellemi életre s az érzékek ápolására vonatkozó szabályokat. Az észrevétel és képzetről tanulva, megismerkedik a szemlélés, szemléltetés és a beszélni tanítás jelentőségével. Az emlékezetről tanítva megértetjük vele annak, úgy a figyelemnek és a képzeletnek nagy jelentőségét az ismeretszerzésre s az emlékezet gyakorlásának leghelyesebb módjait. A fogalom, itélet és következtetés ismertetése közben beszélünk *tanításról*, mint az ismerőtehetség legfőbb képző eszközéről.

Tanuljon a növendék továbbá az érzőtehetségről szólva, a testi érzelmek fontosságáról, a képzetek lefolyásából származó szellemi érzelmek, főként az unalom, a rend és siker érzelmeinek nevelési szempontból való jelentőségéről. A szép, jó és igaz érzelmeinek keletkezéséről és fejlesztéséről. A becsérzelmek, különösen a pazarlás és takarékosság, a hiúság és önérzet, a rokonszenv és ellenszenv, a szivesség és nyájasság fontosságáról; végre az indula-

tokról, a példa hatásáról az érző tehetség fejlesztésére s az érzelmi nevelés fontosságáról főként a leánynevelés szempontjából.

Ilyen módon tanítsunk még az *akarat* nyilvánulásairól. Az ösztön fokozatos erősbüléséről, az ismeretek behatásáról a vágyak keletkezésére. Az önuralomról és engedelmességről; a szokás és szoktatásról, a büntetés és jutalmazás helyesnek ismert módjairól. A fentebbiek ismertetése után szóljunk a következetesség és kitartás nevelői hatásáról, a gyermekkorban előforduló főbb hibákról, a testi és szellemi restségről, a hazudásra, nyalánksága, a durvaságra való hajlamokról.

Befejezésül ismertessük a jó házi nevelés fontosságát, a szeretet, önfeláldozás hatását, a családhoz tartozó nevelési tényezők ú. m. az anya, apa, családtagok, barátok és cselédek befolyását.

A tanítási anyag ilyen módon való összeállítását sem találjuk meg ugyan egy könyvben sem, de egy megfelelő jó kis lélektani tankönyv kapcsolatában az itt elmondottakat megtaníthatjuk a nélkül, hogy elviselhetetlen terheket raknánk a növendékekre. És talán majd ír is valaki megfelelő tankönyvet. A fő itt minden esetre a tanító lelkes buzgalma, az élőbeszéd hatása, az életből vett jellemző példák felsorolása, esetleg ilyenek olvastatása. Nekem nagy szolgálatot tett e tekintetben Legouvé «Leányaink és fiaink» czimű remekműve, melyet Feleky József kitünő fordításában nagy élvezettel és szeretettel olvasgattak tanítványaim. Az ilyen művek olvastatása érdeket és szeretetet kelt a neveléstan iránt, melyet tanítványaim mindig jövő hivatásuk félig tudott, félig sejtett kötelességeire vetett tekintettel igazi áhítatos lelkesedéssel tanultak.

A neveléstan tanításának czélját-anyagát pontosan meghatározni, körülírni, az erre hivatottabb szaktekintélyek feladata. Rövid felszólalásomnak nem is lehetett más czélja, mint a tanterv-változtatás szükségességére rámutatni, s ez által az eszmecserére és javításra alkalmat szolgáltatni. Bár nyilvánítanák mások is tapasztalataikat, hogy a kölcsönös felvilágosítások által lehetségessé válnék e fontos tárgy tanításával nőnevelésügyünknek az eddiginél nagyobb szolgálatokat tehetni.

Budapest. Sebestyénné-Stetina Ilona.

A ZRINYIÁSZ OLVASTATÁSA MELLETT.

Úgy vagyok vele, mint a tisztelt előttem szóló dr. Kerékgyártó Elek tanár úr. «Sehol nem látom a veszélyt, mely e kérdés fejtegetését szükségessé tette volna»; de mivel felvettetett, meg nem állhatom, hogy hozzá ne szóljak.

Tapasztalataim ösztönöznek s nem az ellentmondási vágy; úgy érzem, tanítványaimnak tartozom ezzel, kik minden alkalommal annyi nemes buzgósággal, kitartással, lelkesedéssel olvasták, tanulmányozták e remek művet és magánbeszélgetések alkalmával is oly sokszor kinyilatkoztatták, mily szépnek találják s mennyire örülnek, hogy igaz értékét, becsét ismerni tanulták, hogy jogosan elvárhatják tőlem az olvastatása, beható fejtegetése mellett való nyilatkozást.

Nem állíthatom, hogy valami nagy kedvvel fogtak tanulásához, miután az első néhány versszakot kíváncsiságból előzetesen átolvasták; és akadt közöttük, a ki mindnyájuk őszinte elhatározását tolmácsolva kijelentette, ha tőlük függ, sohasem tudják meg, mi tulajdonképpen az a Zrinyiász, bár csakhamar utána tette azt is, milyen kár lett volna s mennyire sajnálják azokat, a kik ezt a művet meg nem ismerik. Pedig ilyen sajnálatraméltó egyének — és valóban azok — sokan vannak, de mert nem tudják, mit vesztenek, mert nem ismerik veszteségüket: nem is érezhetik, nem is fájlalhatják annak nagyságát.

Ha a fennti nyilatkozatokat nem magam hallottam volna a 13, 14 éves leányka szájából, ha nem magam látom a legtisztább szellemi gyönyörűségből fejlődő lelkesedés lángját szemükben fellobbanni, midőn e mű tárgyalásával foglalkoztunk, talán magam is

kételkedném az elmondottakban. De e tapasztalatok arról az igazságról győztek meg, hogy az igazi szép, a valóban nemes, minden alkalommal meghódítja a gyermeket, hogy az önálló költői egyéniség varázsa ellenállhatatlan; s csak boldognak nevezhetem azt a leánykát, a kinek értelmi és érzelmi világa ilyen művek olvasása közben fejlődik, a kinek alkalmat nyujtanak, hogy fogékony, üde lélekkel fogadja be a tökéletest.

Még azt is elmondom, hogy mielőtt e tapasztalatokat (és még egyebeket is, melyeket alább bátor leszek felsorolni) tettem, magamnak is voltak olyan aggodalmaim, mint dr. Szánthó Kálmán úrnak. Velünk az iskolában nem tárgyalták Zrinyi művét, csak egy kis prózai kivonatot láttunk belőle s mikor később a képzőintézetben alapos, beható fejtegetés után elragadott e műremek szépsége, magam is azt hittem, hogy csak éretebb felfogás mellett élvezhető haszonnal. Még akkor is ebben a nézetben voltam, mikor jóval később mint tanítónő a felsőbb leányiskola IV. osztályában a mű fejtegetésébe fogtam és elmondhatom, hogy engem mai véleményemnek, mely a szó teljes értelmében *meggyőzetésen*, meggyőződésen alapszik, tanítványaim nyertek meg; ők láttatták be velem, hogy kellő támogatás mellett a mű *alapos, beható, mindenoldalú* tanulmányozása után nagy élvezettel, sok haszonnal, lelki épüléssel tanulták Zrinyi e fenséges alkotását. Szükségesnek tartottam a fentebb használt jelzőkre olvasóim becses figyelmét különösen is felhívni, mert megtörtént egy esztendőben, hogy közbejött kellemetlen járványos időjárás miatt nem fordíthattam elég időt a Zrinyiász olvastatására, nem tanulmányozhattuk *alaposan, behatóan, minden oldalúlag*, nem fejtegethettük szépségeit lelkes buzgósággal: s a leánykák korántsem mutattak iránta annyi érdeklődést, mint az előző években, sőt privát beszélgetéseink közben kijelentették, hogy ők őszintén mondják, nem értik, miért dicsérte a tavalyi IV. osztály olyan nagyon ezt a művet, miért festette oly élvezeteseknek az órákat, melyeket tárgyalásával töltöttek, szóval, nyiltan értésemre adták, hogy a Zrinyiászhoz fűzött reményeikben csalódtak. Természetesen én tudtam a csalódás okát, le is vontam belőle a következtetést és a hasznos tanulságot. Inkább sehogy se

tárgyaljuk e művet, mint gyorsan, felszinesen. Zrinyi, a költő, megbosszulja magát, ha értéke szerint meg nem becsüljük, valamint nagyszerű, dús jutalomban részesíti a kitartóan kutató munkást. A jutalom alatt eredményt értek, a melynek mennyisége és minősége a legfőbb bizonyíték vagy czáfolat arra nézve: *érdemes-e a felsőbb leányiskola IV. osztályában két, három hónapon át, mert ennyi időre minden esetre szükség van, e mű tárgyalásával foglalkozni vagy sem?* Természetes, nem kézzel fogható eredményről van szó, mert hisz, ha ezt keresnők — mint Kölcsey mondja — «a kerekes rokka feltalálója minden Homérok felett állana». Ugyanaz a Kölcsey, a ki Zrinyit, mint tudjuk, igazi költőnek nevezi szemben a versfaragókkal és a ki az igazi költőt így határozza meg: «Ha költő nevet csak az érdemel, ki nemesített érzelmeket hordoz keblében, ki a természetre, az emberi szenvedelmekre vizsgálódó tekintetet vete, ki a való életet magas szempontokból vevé fel, s dalát a szépnek és jónak s az örök dicsőségnek szentelé, hogy általa minden ifjú kebel szent lángra gyuladjon: akkor a költő jótevője az emberiségnek s nevét hála és tisztelet érzelmei közt kell neveznünk».

Találóbban alig jellemezhetnők Zrinyit, mint Kölcsey e szavaival, s Kölcsey szavait akkor értjük meg igazán, ha ismerjük a Zrinyiászt.

De térjünk vissza az eredményhez. A felsőbb leányiskola IV. osztályának tananyaga: az összes prózai és költői művek ismétlését részben ujabb ismertetését felöleli ugyan; de tekintettel arra, hogy az V. és VI. osztály tanítási anyaga kiválóbban a lyrai és drámai művek olvastatásával foglalkozik, a IV. osztályra a költői művek közül főként az elbeszélő művek ismertetése marad. Szóval ennek az osztálynak feladata, hogy az époszról a gyermekleánynak alapos fogalmat nyujtson. Schlatter Alfréd, a ki a Zrinyiászt a tanuló ifjúság részére feldolgozta, előszavában megemlékezik arról a nehézségről, mely a tanár elé gördül, ha olyan terjedelmes költői műnek, milyen az *éposz*, elméletét példákból akarja levonni; pedig az induktiv módszer megkívánja, hogy a szabály levonása több gyakorlati példa alapján történjék. Több éposz olvastatásának lehe-

tősége ki van zárva, olyat kell hát választanunk, mely az époszok minden vagy legalább legtöbb jellemző tulajdonságát magán viseli, mely — ha szabad így szólanom — bizonyos mértékben az époszok typusának tekinthető. Ilyennek a mi irodalmunkban egyedül a Zrinyiászt állíthatjuk.

Nem lehet czélom a Zrinyiásznak, mint éposznak, tökéletes voltát hosszasan fejtegetni. A kik ismerjük — és e szerény tapasztalatok elmondása minden esetre olyanoknak szól — mindnyájan jól tudjuk, mily fenségesen époszivá teszi **tárgyát**, e költői felfogás nagyszerűsége, a mely alapjában mégis a lehető legegyszerűbb: Mindnyájan tudjuk, mily tökéletes harmonia uralkodik a fő- és mellékcselekmények között, hogy fejlődnek ezekből önként ki az epizodok, e gyöngéd virágok, melyeknek életét a törzs, a főcselekmény, táplálja; mily szerves egészszé tömörülnek a részek, azaz mily tökéletes a **szerkezete**. Mindnyájan ismerjük a benne szereplők legnagyobb részének gondolkodás módját, érzelmeit, akaraterejét, méltányoljuk vagy elitéljük őket a szerint, a mint lelkünkre különböző hatást gyakorolnak. Mert életet nyernek a benne szereplők a mi lelkünkben, mert *jellemzésük*, hű, sokoldalú, következetes, az emberi lélek alapos ismeretére, tanulmányozására vall.

Valamint hogy azt is elismerjük mindnyájan, hogy még az elsorolt kiváló tulajdonok és a nyelvezetében minden oldalról nyilatkozó költői erő sem feledtetheti el a tanulmányozóval verselő technikájának és nyelvalakjainak gyöngeségeit s valóban nagy hiányait.

E fogyatkozások oly jelentékenyek, nyelvezete annyira távol áll a mai kor követelményeitől, hogy túlnyomóan idegen ajkú növendékekkel magam sem óhajtanám tárgyaltatni.

A gymnásiumban a Zrinyiász csak mint magánolvasmány fordul elő, a felsőbb leányiskolában hiába tűznök ki, mint ilyet, bajosan akadna rá pályázó.

Megvallom, nem is csudálkozom rajta, mert a gyermeklány (már pedig, még a VI. osztályban 16 éves korában is ugyan csak az) oly intenziv munka végzésére, mint a minőt a Zrinyiász követel, minden vezetés nélkül a legjobb tehetség és akarat mellett is alig

képes. Megvan ugyan egyik-másikban az arra valóság, de az összest ily mértékkel mérni elfogultság, melynek nyomán csalódás jár. Mint magánolvasmány tehát csakugyan ki van zárva, egygyel több ok, hogy az iskolában tárgyaljuk behatóan. Részemről teljes meggyőződéssel állíthatom, hogy a *Zrinyiász szerkezetének felfogatása egy alkalommal sem ütközött nehézségbe*, és én ezt feltétlenül annak vagyok hajlandó tulajdonítani, hogy a nagyszámú mellékcselekmény közül egyetlen egy sincs fölösleges, sőt mindenik hozzájárul az egész teljességének létrehozásához. *Azt sem állíthatom, hogy a leánykák az éposz eredményének várásában kifáradtak volna*, sőt mindvégig a legnagyobb érdeklődést mutatták. A ki nem fáradás okát főkép abban vélem feltalálni, hogy az éposz végeredményével a tanulók a második énektől kezdve tisztában vannak. Hiszen már ebben megtudják, hogy Zrinyire, a főhősre, érdeklődésünk főtárgyára, vértanúi halál vár. Zrinyi igazi epikus hős, kit a halál biztos tudata el nem csüggeszt, mert lelki ereje oly nagy, hogy azon felül emelkedik. Bátran néz a sorssal szembe, noha benne nem bízik s Fortuna istenasszony szeszélyes természetét jól ismeri. E tulajdonságával, lelkének e csodálatos erejével nyeri meg tisztelettel teljes rokonszenvünket, a melynek hatása alatt mindvégig érdeklődünk küzdelmei iránt. Lélektanilag így látom én indokolva növendékeim érdeklődését.

A mű *alapeszméjének, képletes értelmének* felfogatása sem járt nehézséggel. Ha a gyermekeket a felsőbb leányiskola első osztályától kezdve következetesen arra szoktatjuk a költemények tárgyalásánál, még pedig lyrai és elbeszélő költeménynél egyaránt, hogy magát az író lelki világába beleképzelve kutassa a főérzést, a főgondolatot, mely az írót a költemény írására késztette, mely az elmondott gondolatok valamennyiének alapul szolgál, melyre az író valamennyit építette, melyre a többit mind vonatkoztatni lehet, illetőleg melylyel mindnyája összeköttetésbe hozható: akkor nem lesz neki idegen, hogy a hősköltemény is — bár sokkal terjedelmesebb — egy alapgondolaton, alapeszmén épül fel.

Szolimán Szigetvár ellen indul, a várat elfoglalja s Zrinyi társaival hősi halált hal, ez a főcselekmény s mint ilyen a mellék-

cselekmények és epizódok alapja. A költő azonban, midőn azt a korszakot, azt az időt tanulmányozza, melyben ez az esemény tényleg megtörtént, midőn látja, hogy a magyarok mennyivel előbbre helyezik saját jólétüket a hazáénál vallásos lelke megborzad a bűnöktől, megvillan agyában a gondolat, hogy Zrinyi, a ki lelkében mint az Isteni félelem és hazaszeretet példaképe él, *mint vértanú halt meg.* Más lelki világításban látja az eseményt, másként *fogja fel,* mint eleinte.

A láthatatlan Isten látható művének tekinti, a ki mindenható hatalmánál fogva a bűnös nemzetet sujtani akarja, a ki a nemzettől engesztelő áldozatot követel — és mikor ezt elgondolja, úgy érzi, úgy sejti, hogy Szolimán is az *Ő* akaratának engedelmeskedett, eszköz Isten kezében, a nemzet megbüntetésének tehetetlen eszköze. Az esemény, melyről addig talán költői elbeszélést szándékozott írni, nagyszabásúvá lesz lelkében — *felfogásával* átalakította a költő a tárgyat, azaz nagyszerűvé tette azt a *költői felfogás.* Mint már említettem, csakis úgy képzelem, hogy ezt a gyermekek tökéletesen megértsék, ha az előző években is rámutatunk erre mindenkor, midőn alkalom kinálkozik. Pl. mikor a III. osztályban Toldit tárgyaljuk, megfigyeltetjük a gyermekkel mivé tette Arany János Toldit költői felfogásával szemben Ilosvaival, a mi egészen világossá válik előttük, ha a IV. osztályban, midőn az értekezést tanulják (tehát még a Zrinyiász tárgyalása előtt) mint gyakorlati példát Kemény Zsigmond «Arany Toldija» című tanulmányának I. részét (mely magában véve önálló értekezés) olvastatjuk, melyben Kemény, a lelkek alapos ismerője, világosan, könnyen érthetőn bebizonyítja, hogy Ilosvai «Toldiját» Arany tette népies alakká, a nép hősévé. Mert Arany, a művész költő, jól ismerve a magyar népet, bele élte magát a nép gondolkozásába, Toldit népiesen fogta fel, azaz költői felfogásával Toldit és a vele történt eseményeket egészen más világításban állítja elénk. Azt hiszem, nem szükség mondanom, hogy a *felfogás* különféleségét, még mielőtt *költői felfogásról* lenne szó, a mindennapi életből vett gyakorlati példákkal kell illustrálnunk — és bizonyosan tudom, hogy ilyen eljárás után a leggyöngébb tanuló szájában sem üres frázis a mon-

dás: «*A Zrinyiász tárgyát a költői felfogás teszi nagyszerűvé*», hanem értelmi munkásság eredménye.

Mindez ideig a Zrinyiászról, mint époszról szóltunk s a tanítás anyagi czéljának szempontjából tárgyaltuk, vagyis azt igyekeztünk (szándékosan használom a többes számot, mert valósággal növendékeimet magam körül látom és sokszor úgy képzelem, együtt írjuk ez értekezést) bebizonyítani, hogy a hősköltemény elméletének tanításában jobb példát keresve sem találhatnánk; s az anyagi siker, azaz a hősköltemény fogalmának megszerzése e mű tárgyalása után el van érve. Hátra van azonban annak vizsgálása, vajjon *az alaki, a nevelési s az erkölcsi czél* elérése mennyiben közelíthető meg e mű tárgyalásával? vajjon fejlődik-e a gyermekleány szellemi, lelki ereje? tartalmasabbá válnak-e gondolatai? nemesebbé érzelmei? határozottabbá akarata, erkölcsi ereje — a míg e művel foglalkozik? — Mert ha ez meg nem történik, akkor forduljunk más költői műhöz és tekintet nélkül arra, hogy az éposz tárgyalására a Zrinyiászt legalkalmasabbnak találjuk, válaszszunk olyat, mely a legfőbb czélnak, a *nevelési czélnak* inkább megfelel, melyet feláldoznunk semmiféle néven nevezendő ismeret megszerzéséért sem szabad, mely czél felé való törekvés minden tanítónak minden alkalommal *szent kötelessége*.

Tagadhatatlan, hogy e dologra már az anyagi czél elérésének tárgyalásánál is utaltunk — lehetetlen is e kettőt egymástól egészen elkülönítve képzelni — azonban nagy jelentőségénél, rendkívüli fontosságánál fogva még külön is kell az utóbbival foglalkoznunk.

A fejlődő gyermeki lélek szomjazza a szépet, jót, nemeset, a tökéletest, mert végtelenül kellemesen, mondhatnám boldogan érzi magát az örök igaznak, jónak, szépnek hatása alatt, s öntudatlanúl is sejti, hogy a lelkében elrejtett rossz fölött ilyen alkalmakkor a jó ül diadalt. Mert a leendő ember korán ébred a jónak és rossznak, a helyesnek és helytelennek tudatára, a mi egészen természetes is, hisz attól a percztől fogva, midőn öntudatra ébredünk, mindent, de mindent mint jót vagy mint rosszat fogunk fel a külső és a belső, vagy erkölcsi-lelki világban egyaránt. A Zrinyiászban a jónak és rossznak e küzdelme van szemlélhetővé téve és Zrinyi

halálával diadalmaskodik a jó s bár a hős elesik, csak testileg hal meg, lelke, az Istentől nyert ajándék, mely emberi erényekben oly gazdag, az örök jó forrásához száll vissza s a hős rendkívüli, nagyszerű cselekedeteiért rendkívüli, nagyszerű jutalomban részesül. Zrinyi, mint éposz-hős, nem lehet hétköznapi alak, az ő gondolatainak magasan kell szárnyalni, neki az emberi tökélyt, az általános emberit kell megtestesíteni. A költő művészi tapintata felfogta, hogy neki nem a harczost, nem a hadvezért, nem csupán a hazafit, neki az *embert* kell idealizálni, mikor hősét megalkotja — érezte, hogy az éposz hősének első sorban embernek kell lenni, ki áldozatot hoz *Azért*, a ki érte oly nagy áldozatot hozott,

«Mert az Ő nevéért fog bátran meghalni».

Mennél nagyobb Zrinyi áldozata, annál közelebb jut az alkotóhoz. Bámulatos a hatás, melyet egy ilyen alak a tanulóra, a leendő ember lelkére gyakorol, lelkében önkénytelenül vágyat érez, hogy ő is valami szépet, jót tehessen, érzi a teremtő nagyságát és jóságos kegyét.

Én gyönyörködtem e hatásban, én láttam, mint nyerte meg Zrinyi e műve a gyermeklánykát a jónak és szépnek, mint töltötte el lelkét részvéttel, hazaszeretettel, vallásos ihlettel. Zrinyi oly mesterileg, annyi művészi és mégis természetes tapintattal jellemzi minden egyes alakját, annyira az életet tárja elénk, hogy helyes vezetés mellett emberismeretet, életbölcseséget is tanul a lányka a szereplőktől.

Valóban a Zrinyiász olvastatása által a fejlődő lányka lelkét egy szép, ideális világba vezetjük, a hova később, midőn az élet megszépítéséhez erőre van szüksége, vissza-vissza szállhat. És igazán szükség is van erre, mert a nőnek fontos, nehéz, de nagyon szép feladat jutott osztályrészül: neki meg kell szépíteni tudni környezete számára az életet — az életet, mely legtöbbször minden, csak nem szép — és ehhez a munkához, mesterséghez, művészethez, melegen érző szívre, nemes lélekre — végtelen ideálizmusra van szüksége.

Budapest. Berta Ilona.

SZÁMTANI ISMERETEK A NŐNEVELÉS SZOLGÁLATÁBAN.

Előljáró beszéd.

Volt nekünk egy kedves öreg professzorunk, a kinek mi sokszor igen kemény próbára tettük a türelmét, a mikor t. i. ő nekünk valami olyan feladatot adott, a minek a megfejtése közben tizedes jegyekkel kellett szorozni; mert csináltuk mi a feladatot szépen, egész addig, mikor a tizedes pont kitevésére került a sor; ott azután zavarba jöttünk és a tizedes pontot a szorzatban egy-két számmal hol kijebb, hol beljebb tettük kelletinél. A mi öreg urunk pedig ilyenkor egész nekikeseredett: «Ilyen ez a leányféle!» tört ki belőle az elkeseredés, hogy ő mibelőlünk már semmiképen sem tud jó számolókat faragni.

Ez bizony nem volt valami nagy dicséret a mi számolási képességünkre.

A jó minapában pedig egyik felső leányiskolai tanár szájából hallottam e nyilatkozatot: «A számtanból? Van egynehány kitünő tanítványom, a többi nem tud semmit. Már ez a lányoknál így szokott lenni. Ott nincs közepes számoló.» És ily véleményt hallottam én már másoktól is.

Beiratáskor meg a szülők szokták leánykáikat ilyen formán mentegetni: «Egyébben ügyes ő, csak az egy számot nem szereti» s a gyermek egyenesen kimondja: «Mert a számtan olyan nehéz».

Figyelemre méltó jelenségei ezek az iskolai életnek. Érdemes róluk gondolkodni.

És mit mutat a társadalmi élet? Sok évi komoly megfigyelés, sok évi, széles körben gyüjtött tapasztalat alapján mondhatom, hogy a magyar nők általában rosszul számolnak. Vannak kivételek; de a többségre áll ez az itélet. Talán a tempramentum túlsá-

gos bősége okozza, nem tudom; de így van. Elkezdve a parasztasszonyon egész az úri dámáig. A középosztálybeli úri asszonyság restelli szállítója számláját átszámolni és restelli ellenőrizni a kereskedő fejbeli számvetését, mikor a boltban vásárol; kiadásait, bevételeit ritkán jegyzi vagy ha jegyzi is, nem összegezi, nem hasonlítgatja őket össze s így nem vonja le a tanulságot följegyzéseiből; a mit aztán férje zsebe érez meg. Sok magyar úri asszonynak pedig fogalma sincs férje évi jövedelméről, a minek nem mindig a férj az oka azzal, hogy nejét föl nem világosítja, de sokszor maga a nő, a kit férje ügyei nem érdekelnek, a ki azokat nem kérdi, a kit úntat, kinek terhére van férje vagyoni állapotával foglalkozni.

Jórészt innen ered azután az, hogy a középosztály női kiadásaikat nem alkalmazzák férjeik bevételéhez, hogy férjük esetleges adósságát s az azzal járó kamatfizetés és törlesztés terheit számba nem veszik, hanem egy-egy költséges kívánságuk megtagadását a férj részéről gyöngédtelenségnek tekintik és az amúgy is szorongatott családfő helyzetét még házi kellemetlenségekkel, szemrehányásokkal is súlyosbbítják; innen ered az is, hogy a gyermekeket kiskoruktól fogva édes atyjuk jövedelmével arányban nem álló igényekhez szoktatják s ez által maguk készítik elő gyermekük boldogtalanságát elégedetlenségét; innen ered végre az a gyakori jelenség is, hogy, ha a családfő kiköl, az özvegy nem tudja magát helyzetébe betalálni, hogy férje vagyonát kezelni, esetleges adósságait rendezni nem tudja, hogy sem a vagyont gyermekei számára megőrizni, sem őket józan, az okosság parancsolta korlátok közt fölnevelni nem képes és elkallódik a vagyon s elzüllik a család. A kivételeknek tisztelet; de sajnos, a mi a vagyonkezelést illeti, abban még igen sok művelt osztálybeli nő nem okos, nem megbizható, nem segítő társa férjének.

A ki a pusztulásnak indult gentry-családok életét figyelemmel kisérte, a kinek módjában volt mélyebben bepillantani a sikkasztások krónikájába, a ki az úri proletárok életeseményeivel közelebbről ismerős, annak a társadalmi bajok okát keresnie nem szükséges, az biztos kézzel markol bele a baj gyökerébe: nem

tudtak, nem tudnak a magyar úri nők számolni, azért mentek, azért mennek tönkre a magyar úri családok. Nem mondom: van abban részük a férfiaknak is; a kártya, bor és egyéb szenvedélyek nem egy családot sodortak örvénybe; ámde e szenvedélyek a társadalom minden rétegéből szedik áldozataikat; szedik a polgári elemből is és lám, a polgárság az utóbbi évtizedek alatt mégis meggyarapodott vagyonilag, szellemileg, műveltség dolgában egyaránt. És nem mondom: a földbirtokos osztály pusztulásában van része a rossz terméseknek, a rossz áraknak is; de az a gazdasági válság, a mely a földbirtokos osztályt közvetlenül sújtotta, következéseiben épen úgy érte a kereskedéssel, iparral foglalkozó elemet is és ez a válságot mégis ki tudta heverni; lassankint, de mégis fellélegzett és összeszedte magát. Honnan van ez? Mert a polgári osztály asszonyai hűségesen megosztják a kenyérkeresét gondját férjeikkel, mert ők férjük anyagi helyzetével ép úgy tisztában vannak, mint azok maguk. De a társadalomnak igen sok rétegében ez nincs így az egyes családok romlására, a közvagyonosodás kárára. Ezért, ha valahol, nálunk kell, még pedig legfőkép a magyar vidékeken kétszeres energiával kell a leányiskolákban a számtani oktatás sikerére és abban gyakorlati irányra törekedni. Minden magyar nőnek jól meg kell tanulnia számolni és okosan számítni, hogy gyarapodjanak vagyonilag, hogy élhessenek jólétben a tőzsgyökeres magyar családok is.

Azt hiszem, ezen óhajtásomért a túlságos anyagiasság vádja nem fog érni; hiszen tudjuk azt mindnyájan, kivált magyar tanítónők, mert megtanított rá az élet és megtanított rá nagy részünket tönkre jutott családjaink története: hogy erkölcsileg független csak az lehet, hogy elméjét csak az művelheti, szellemi gyönyörűséget csak az szerezhet magának, családjáért csak az áldozhat, emberszerető hajlamát csak az elégítheti ki, a ki meg tudja őrizni vagyoni függetlenségét, a ki okos, bölcs beosztással, szorgalommal, számítással, utánajárással vagyonát megőrizni, gyarapítni s fokozott igényeihez képest jövedelmét is fokozni birja. Mikor mi gyermekek voltunk, mi nem tudtuk, mi a vagyon, mi a jövedelem; mi csak éltünk szüleink jóvoltából. De a mostani gyermekeknek korán

meg kell érteniök e szót: kenyérkereset. A mai életviszonyok, a mai igények nagyon rásulyosodnak az emberre és a mai gyermekeket hozzá kell nevelni, hogy e súlyt megbirják. Talán ha ezt korábban kezdik, szüleink közül sokan nem roskadtak volna össze, rokonaink közül e súly alatt nem roskadoznának annyian.

Ebből a szempontból fogtam én fel a számtani oktatást eleitől fogva. Ebből a szempontból fogtam fel mindama jelensegeket, miket elején felsoroltam. Ez a meggyőződés élesítette meg szememet; ez terelte gondolatomat, figyelmemet arra a kérdésre: miképen lehetne a számtani oktatás módszerét megkönnyíteni; miképen lehetne a leánygyermekekben a mennyiségek iránti érzéket fejleszteni és a számolást könnyűvé tévén, kedvessé tenni ő előttük? E végből megfigyeltem ismerőseimet, kivált a nőket s iparkodtam kifürkészni okát annak, hogy a számolástól úgy idegenkednek; megfigyeltem a növendékeimet, öt év óta figyelem őket és mondhatom, tőlük tanultam legtöbbet.

A következő czikkekben iparkodni fogok megfigyeléseim eredményét híven előadni, először is elmondván tapasztalataimat arra nézve, hogy miért nem tudnak a leánygyermekek s általában a magyar nők számolni; másodsorban közölvén azokat a módszertani fogásokat, a mikre a növendékeim tanítottak. Az én megfigyeléseim majd talán megfigyelésre fognak serkenteni másokat is; az én nézeteim nyilvánítása majd talán nézetnyilvánítást fog provokálni mások részéről is (az se baj, ha a nézetek ellentétesek lesznek); a többoldalú megfigyelésből, az eszmesurlódásból pedig az ügynek mindenesetre csak haszna lehet. Ennyit óhajtok felszólalásommal elérni.

I.

Tehát első sorban azt a kérdést veszszük vizsgálat alá, mennyiben igazak azok a sűrűn hangoztatott vádak, miért «olyan az a leányfélé», miért nem tudnak hát nálunk a nők s az iskolás leányok számolni?

A theorétikus fejtegetések szürke régióit elhagyva, lássuk mindjárt a való életet az ő példáival. Vegyük rendre a paraszt-

asszonyt, az úri nőt és végre az iskolás leánykát. Annál majd meg is állapodunk.

Nos hát, ott van a parasztasszony, a ki tanulatlan észszel, de csalhatatlan szemmértékkel becsüli fel kenderét, fonalát, vásznát; tengerijét, burgonyáját, babját, lencséjét; lisztjét, zsírját, tejét, vaját; a ki egy szempillantásra meglátja, nincs-e hija a liba-nyájnak, a kotló-aljának; de legott megáll az esze, mihelyt a boltban egy és háromnegyed kilogramm só árát kérik, mihelyt méterre kellene átszámítani a ruhára való nyolcz rőföt, avagy literre a kilencz itcze zsírt. A mi a keze ügyébe esik, azzal könnyen, azzal jól számol és arra a szemmértéke is kitünő; de a mértékek átszámításába belezavarodik, a törtrészek kiszámításába beleizzad. Ebből kettős a tanulság. Jó lesz megjegyezni mind a kettőt. Egy az, hogy a parasztasszony a maga házi dolgainak szemmértékkel való becslésében azért olyan csalhatatlan, mert azokra a mennyiségekre az öt érzéke tanította: azt a tekercs vásznat ő nem csak látta, de emelgette, hordozta is, széjjel is terítgette, meg össze is rételte, göngyölgette számtalanszor; tudja, izomerejével megmérte, mennyi munkába kerül az az emelés, göngyölgetés, felhajtás; ép így ismeri a fonalat is, a miből szőtte, a kendert, a miből az a fonál lett, a kenderföld nagyságát, a min az a kender termett és így apróra biztosan meg tudja mondani, milyen termés mellett mekkora darab vásznat várhat ilyen meg ilyen darab földről s így van a parasztasszony minden egyéb háztartási anyaggal, termékkel: a legtökéletesebb szemlélet mind az öt érzékének folytonos munkássága teszi teljesen urává a keze alatt levő anyagnak. Azokban a dolgokban gyönyörűen, tiszta logikával következtet és állapítja meg a helyes arányt. De a pénzzel nem tud bánni. Az keveset forog a kezén. Ép így az elvontabb mértékátszámításokat se fogadja be elméje. Ez a másik.

De ugyanezt az ellentétet tapasztaljuk a parasztférfiaknál is; holott ellenkezőleg a falusi zsidóboltos példáúl rendkívüli könnyűséggel számítja át épen az árakat s a mértékeket; mig az anyagok becslésében soha utól nem éri a parasztember biztosságát. Mi következik ebből? Az, hogy a mennyiségekről való helyes fogalom-

nak egyetlen biztos alapja az érzékelés (szántszándékkal kerülöm a szűkebb körű «szemlélet» szót); biztosakká pedig e fogalmak csakis gyakorlat által válhatnak. Az adás-vevéssel foglalkozó ember a pénzzel bánik könnyen s a mértékek átszámításával; a termeléssel foglalkozó gazdaember pedig a feldolgozni való anyagot becsüli fel, számítja át biztosan. A parasztasszonyoknál tehát a számolni nem tudás csakis a pénzre s a nekik elvont, mert nem érzékelt mértékátszámításokra vonatkozik. Ezen a hiányon a falusi népiskola könnyen segíthet.

Mi lássuk immár az úri nőket, a hol már öregebb a hiba. Az előkelőség hibás felfogásából kiindulva, a falusi úri asszony (sokszor bizony a városi is) sem maga meg nem fogja a dolog végét, sem a gyermekének nem hagyja, hogy gyerekmódra mindenfélét csinálni próbálgasson. «Kiméli a kezét, erejét» azt mondja; nem gondolva meg vagy talán nem is tudva, hogy az erőt a munka neveli nagyra, a tétlenség pedig fogyasztja, csökkenti; sőt hogy az egészségnek s a testi szépségnek is egyik főfentartója, szabályozója a mérsékelt munka, nemcsak az izmoknak, de az érzékeknek a munkája. Az úri nő nálunk gyalog nem jár; nem nyulkál takarítás közben fel s alá; udvarát, kertjét nem járja be kapálgatva, gyomlálgatva, tisztogatva: azért nem is tudja megbecsülni a távolságot, a tért, a magasságot. Az úri nő nem emelget fát, zsák lisztet, vizes dézsát: azért nem is tudja megbecsülni a súlyt. Innen van az, hogy a parasztember az úri embert oly gyakran kigúnyolja s hogy oly könnyen lopja-csalja dolgához nem értő úri gazdáját. Az okosabb küzdelme ez az oktalannal: a darwini törvény a háztartásra alkalmazva.

Ugyancsak az előkelőség hibás felfogásából származik az is, hogy az úrinő a pénzzel könnyedén bánik. Nálunk azt tartják, nem úri emberhez való a krajczárkodás; üzletben, vendéglőben hanyagul odadobják az ötöst, tizest s elfordulva nyújtják oda úri hölgyeink tárczájukat, hogy a boltos a visszajáró pénzt beletegye. Ebben nincs előkelőség, úgy találom, hanem igenis, valami lealázó, kicsinylő arra a kereskedőre nézve. Holott az a kereskedő nem kíván jogtalan hasznot, sem alamizsnát; az a krajczáros üzlet is csak

üzlet és mint ily esetben illő, mindegyik fél megkövetelheti a másiktól a komolyságot, a figyelmet; az a kereskedő annak az úri nőnek nem cselédje, a ki köteles az ő fizetéseit végezni, hanem üzletfele, a kinek eljárását figyelemmel kisérnie, a kit megbecsülnie illik és tartozik. Ez a fizetési hanyagság tehát az úri nőknél nem tehetség hiánya, csak társadalmi rossz szokás és hibás felfogásból ered; no meg abból is, hogy nehezükre esnék a hirtelen átszámolás, mivel nincsenek hozzá trainirozva. Az ilyesmiből is tömérdek kára lehet ugyan egy-egy családnak évek során. De komolyabb baj az, a mit már fentebb említettem, hogy az úri nők nem érdeklődnek családjuk vagyoni helyzetének részletei iránt. És ennek már tisztán az elhibázott nevelés az oka és mondjuk ki mindjárt kereken: a nevelőnő, az intézeti rendszer: nevelőnők alatt értve azokat a külföldről betódult kétes exisztencziákat, a kikkel ez az ország még most is el van árasztva s a kikre kétes értékű nyelvbeli ismereteik kedvéért a magyar szülők nem átallják zsenge gyermekeiket bízni; az intézetek alatt pedig értem azokat a ma már ritkuló «nevelő» nevet bitorló házakat, a hová lelkiismeretlen vagy tudatlan szülők adják be gyermekeiket, hogy ott művelt, derék nőkké váljanak, holott pedig azok az intézetek csakis a fényüzésnek, a könnyelműségnek, a beteges nagyravágyásnak és a kötelességnemtudásnak a melegágyai, tisztán a tulajdonos megélhetési spekulácziójára lévén alapítva. Mindkét nevelési rendszerből hiányzik az egészséges erkölcsi alap. Minthogy ugyanis a nevelést elvállalóknál mindkét esetben csak egyetlen elv működik, nyomorult exisztencziájukat tengetni és egy kis anyagi hasznocskát biztosítni: annálfogva nincs és nem is lehet bennük elég erkölcsi bátorság arra, hogy önzetlenségük tudatában jobb meggyőződésüket nyiltan kimondják és meg is védjék, sőt annak érvényt is szerezzenek az esetleg elfogult vagy rövidlátó szülők korlátolt nézetével szemben és készek a rájuk bizott növendék lelki erejének javát parlagon hagyni, nem az életre szükséges ismeretekkel látva el őket; nem az élet küzdelméhez hozzá edzve, nevelve akaratuk, lelkük erejét, hanem azt az erőt haszontalan, üres csillogásra, léleknélküli művészkedésre fecsérelve, csakhogy a szülői hiúságnak hizelegve,

maguknak a szerződésileg kikötött pénzösszeget biztosítsák. Ily körülmények mellett az úri kisasszonyok nagy része úgy nő fel, hogy (tárgyunkra visszatérve) mennyiségekről, számviszonyokról fogalma abszolute nincs; következtetni nem képes, mert elméje elvesztette rugékonyságát, a munkától elszokott és a céltalan szertekalandozást szokta meg és nem képes elmebeli erejét egy pontra irányítva, hosszasabb figyelésben megfeszítni. Igy kallódik, így züllik el a fiatal lányka lelki tehetsége, ereje és az ilyen fiatal lánykából lesz aztán az üres lelkű, piperének élő, élvhajhászó, gyermekeivel nem törődő rossz anya, rossz feleség. Szinte merésznek látszik az az állítás, a mit koczkáztatok; de tessék az életben figyelmesen szétnézni: az erkölcsileg gyönge nők többnyire rossz számolók, hibásan irnak, minden munkájuk laza, pongyola és gyakran erkölcsi botlásuk is onnan ered, hogy gyermekkorukban nem szoktatták őket a komoly erőfeszítésre, a logikus gondolkozásra, a körülmények számbavételére. Nem azokról a nőkről szólok itt, a kikben a rosszra való hajlam korán nyilvánul s a kiknek részint életkörülményeik, részint maga a természet jelöli ki gyászos útjokat; hanem azokról a szerencsétlenekről, a kik félig-meddig önhibájukon kívül, mint az elhibázott nevelés áldozatai kerülnek lejtőre; a kik, mint tisztességes családok tagjai, gyöngeségből botlanak s megfeledkezve önmagukról és tűzhelyük iránti kötelességeikről, vétkeznek családjuk, férjük, gyermekeik ellen. S vétkeznek nem gonoszságból, hanem csak azért, mert nem tanították meg őket annak idején képzeletüket, gondolataikat fegyelmezni, mert lelkük erejét lelkiismeretlen vezetők elzülleni, elkallódni hagyták. Szinte messze tértem tárgyamtól. De az emberi lélek oly szövevényes alkotás, hogy nem kutathatja az ember egyik szálát a másiknak bolygatása nélkül. Tehát — mindent összevéve — az úri nőknél az ok abban rejlik, hogy kis koruktól fogva nem érzékeltetnek velük eleget, észjárásukat nem fegyelmezik és nem szorítják őket rendszeres szellemi erőkifejtésre.

S ezzel áttérhetünk a harmadik csoportra, a mely bennünket legközelebbről érdekel: a tanuló lánykák csoportjára.

Brassó. Geöcze Sarolta.

EGY TÖRTÉNELMI ÓRA.

Legouvé E. után.*

— Nagyon szeretném ma a hasznos és érdekes olvasmányokat megkedveltetni veled, még pedig úgy, hogy azok iránti érdeklődésed az egész életre megmaradjon.

Előttem a nevelésből csak az bir becscsel, a mi az egész életre kihat, mert tanulni, megérteni, megtartani bizonynyal sok, de még nem minden; a jó tanító arra törekszik főképen, hogy a mit tanít, az a növendék sajátjává is váljék, vele éljen, vele gyarapodjék és fejlődjék: hogy legyen az állandó forrásává a szépnek, jónak, igaznak.

Tudom, hogy hazánk történelmét jól ismered. Örömmel tapasztaltam, hogy a tények összességét, az egyes korszakokat jellemző főbb mozzanatokat híven megőrizted emlékedben. Csak azt szeretném tudni, hogy ha majd kikerülsz az iskolából, mint fogod ezen általános ismereteknek hasznát venni? Fogod-e nemzetünk történelmét tanulmányozni? Bizonynyal nem; sőt azt hiszem, hogy történelmi művek olvasására nem is igen fog a sor kerülni. S ez természetes is, még pedig azon egyszerű oknál fogva, mert nő vagy. Történelmünknek épen legfontosabb tényei a «nőt» csak addig érdeklik, míg róluk az iskolában van szó; a mint a tanárok szerepléseː megszűnik, ezekkel együtt a történelmi ismeretek is szépen eltűnnek a leánynövendék emlékezetéből; de ennek is megvan a maga természetes oka: azok az ismeretek nem voltak a nő képességeihez alkalmazva, csak az értelmét foglalkoztatták, lelkét, szívét nem érintették.

Ilyenek például bizonyos politikai, hadügyi, közigazgatási, jogi, diplomacziai és kereskedelmi kérdések. Az ilyen ismeretek soha sem válnak vérré a nőnél. Ellenben az élet aprós titkai, a szokásokban, divatban, gondolkozásmódban nyilvánuló csinja-binja a mindennapi életnek azonnal leköti a nő figyelmét; őt nem az emberiség érdekli, hanem az egyén.

Irodalmunk nagyon gazdag olyan történelmi munkákban,

* Legouvénak «Une élève de seize ans» című jeles nőnevelési munkáját Radnay Bella k. a. a M. D. E. könyvtára részére fordítja. E sajtó alá készülő műből közöljük ez érdekes részletet. Szerk.

melyek a szereplő egyének magánéletével foglalkoznak, fel vannak ezekben jegyezve a jó és rossz tulajdonságok mellett a helyes és helytelen cselekedetek; el vannak mondva az okok és körülmények, melyek behatása alatt az illető szereplő egyén állott; nem vádolnak ezek a munkák, de nem is hizelegnek.

Ezek az úgynevezett emlékiratok, krónikák. Irodalmunk egyéb ágaiban legkiválóbb íróink is találnak a külföldön vetélytársakra, sőt mesterekre is, de az «emlékiratok» dolgában miénk a koszorú. Olyan változatos, termékeny, a társadalom minden körét felölelő «emlékirat»-irodalma egy nemzetnek sincs, mint nekünk. S mennyi köztük a remekmű! Ezek az emlékiratok a keresztes hadjáratokig nyúlnak vissza s hétszáz esztendőről adnak számot; híven visszatükrözik a kort, melyben azokat írták, s az író egyéniségét. Az egyiknek olvasásakor Francziaország gyermekkorát éljük át, a másikban ifjú évei tárulnak elénk, a harmadik pedig a férfikort festi élénk színekkel, a negyedik az érett kort tünteti fel és e szerint hol naivitás, hol hiszékenység, majd hevesség vagy forrongás és higgadtság jellemzik e műveket. S mivel maguk a szerzők nem voltak íróemberek, nagy stylusbeli változatosságot is találunk a krónikákban s azonfelül mindenik egy-egy érdekes egyéniséggel, az író egyéniségével ismertet meg bennünket. A művészet és tudomány által megkövetelt szabályszerűséget, egyöntetűséget hiába keressük e gyakran önkénynyel megírt lapokon. Csevegés ez, melyben élet lüktet, melynek a véletlen ad fordulatot. Majd azt hiszszük, hogy Molière valamelyik vígjátékának egyik jelenete játszódik le előttünk, majd azon veszszük észre magunkat, hogy Racin vagy Corneille szomorújátékait lapozzuk; némely helyen regényszerű, mintha csak Scott Waltert olvasnók, nem ritkán pedig olyan eredeti jellemekkel találkozunk, milyeneket csak Balzac tud festeni; s mindennek alapját valóban megtörtént események képezik. Az emlékiratok egyesítik magukban a komoly tanulmányok s a képzeletszülte olvasmányok alapföltételeit: a valót és a költészetet. S én azt hiszem, hogy az e fajta olvasmányokat én a legegyszerűbb módon fogom veled megkedveltetni, olyan királynak az uralkodását tárgyaló emlékiratot fogok választani, a kit te jól ismersz. Az uralkodó IV. Henrik; az uralkodásáról fenmaradt emlékirat: «*Economies royales de Sully.*»

IV. Henrik azért volt oly kiváló uralkodó, mert ő első sorban ember volt! Olyan egyszerű polgári életet élt, mint mi s hozzánk hasonlólag készült pályájára is: úgy küzdött a koronáért, mint a hogyan a katona a vállrojtért küzd; sőt még a vagyonszerzés is ép oly fáradságába került, mint akármelyikünknek. Bizony nem egyszer kibujt a könyöke a kabát ujjából, s akárhányszor kénytelen volt társaitól enni kérni, mert otthon üres volt a tál; de a mi fő, tudott jó barát lenni s magának jó barátokat szerezni.

Az «Economies royales de Sully» egy nagy értékű okmányt őrzött meg számunkra, mely magától IV. Henriktől ered. Ez okmányt mi egy nagy király programmjának nevezhetjük; a legmegkapóbb módon foglalta ebben össze Henrik azon elveket, melyek egész uralkodását jellemzik s annak irányt adtak. De megtanít minket ez okmány még arra is, hogy mire képes az igaz barátság, mert Henrikről és Sullyről, e két halhatatlan munkatársról lesz szó.

*

Már első találkozásuk megható. Sully még gyermek, midőn atyja, Rosny marquis, magához hivatja s így szól hozzá:

«Miksa, te második fiam vagy, ennélfogva nem lehetsz főörököse birtokaimnak; kárpótlásul olyan gazdát választottam számodra, hogy őt szolgálni nemcsak nagy szerencse és valóságos örökség, hanem dicsőség is lesz rád nézve. Néhány nap mulva Párisba megyek s akkor be foglak mutatni Navarra királynőjének, Albret Johannának s ennek jelenlétében át foglak adni fiának, Henriknek. Addig is, mig útra kelünk, készíts — de minden segítség nélkül — egy kis beszédet, melyben szolgálatodat és személyedet Henriknek fölajánlod.»

A bemutatás néhány nap mulva csakugyan végbement Párisban. Rosny 11, Henrik 16 éves volt. A gyermek térdre ereszkedve a herczeg előtt, annyi kedvességgel s oly jól megválasztott szavakban mondta el kis beszédét, hogy Henrik hirtelen felemelte, megölelte s herczegi becsületére fogadta, hogy Rosnyt mindig fogja szeretni s javát, a hol csak lehet, elő fogja mozdítani. S e két gyermek között kötött baráti viszonynak köszönhető Franciaország újjászületése!

Sok évvel azután, 1596-ban. Henrik Sullyvel a gaillon-i függőkertekben sétált s így szólt:

«Gyönyörű idő van, testileg és szellemileg is oly kitünően érzem magam, hogy lelkem túlárad s olyan dolog közlésére késztet, miről mind eddig hallgattam.» S kabátja zsebében kutatván, egy lepecsételt borítékot húzott elő; a borítékon a következő felirat volt olvasható: «Az én tíz kívánságom» s átnyújtá a bámuló Rosnynak.

«Igen, igen, az én tíz kívánságom! mondá Henrik, vagyis jobban mondva, ezekben foglaltam össze szívem összes vágyait, ezek képezik életem czélját, munkálkodásom tárgyát. De olvassa.»

Sully a Henrik által sajátkezűleg írt okmányban a következőket olvasá:

1-ször Isten támogatását kéri a földi életben s irgalmasságát a másvilágon.

2-szor azért könyörög, hogy a háborúban meg ne csonkíttassék.

3-szor azt kéri, hogy a franczia trónra juthasson s mindaddig uralkodhassék, míg az országban a jólétet minden irányban s minden tekintetben helyre nem állította.

4-szer arra kéri Istent, hogy szabadítsa őt meg nejétől, Valois Margittól, s adjon neki helyette olyan feleséget, a kinek jó lelkülete, kedélye van, hogy szerethesse s a ki őt majd szép gyermekekkel fogja megajándékozni.

Ez a legkülönösebb kívánsága: majd később meg is fogom ezt neked magyarázni.

Az 5., 6. kívánság valóban méltó a királyi származásra, mert benne egy hős király lelkét tanuljuk megismerni: «Oh, add Uram Istenem, hogy személyes ütközetben torolhassam meg a spanyol királynak Franczia ország ellen elkövetett gonoszságait; továbbá engedj diadalmaskodnom a törökön, hogy részese legyek Ausztriai don Juan dicsőségének, a kitől mindig irigyeltem a lepanto-i győzelmet.»

A 7-dikben fogadást tesz, hogy a vallási villongásokat, melyek az állam békéjét annyiszor megzavarják, szépszerével meg fogja szüntetni, a nélkül, hogy ez által lelkiismeretében vagy hitbuzgóságában bárkit is megbántana.

A 8. a legmagasabb kívánság, mely valaha nagy uralkodó szívében megfogamzott: «Én Istenem szolgáltasd ki tetszésemnek azon aláttvalóimat, kik elárultak vagy ellenem rosszat forraltak, hogy midőn hatalmamban vannak s az igazság sújtó pallosát fejük felett érzik, megbocsáthassak nekik, hogy a kegyelem megtérítse eltévelyedett lelköket s hű alattvalóimmá váljanak.»

A két utolsó kívánság legnagyobb tervét foglalja magában, t. i. a keresztény világban a békét meghonosítani. Ez azonban csak álom maradt, mert a halál megakadályozta a kivitelben.

Ez a jó eleve pontosan megállapított terv, az az előrelátás, melylyel az előtte álló dicső pályát úgyszólván egy pillantással befutja, valóban bámulatra méltó. De érdeme nemcsak abból áll, hogy tervét előre megállapította, hanem hogy azt keresztül is vitte, egy pontot kivéve, melynek megvalósításában saját gyöngesége volt akadály.

Már ezekből is láthatod, hogy Henrik egészen más ember, mint a milyennek te tanultad ismerni; már is magad előtt látod lelki nagyságában, túlcsapongó képzeletével, víg kedélyével és szívjóságával.

De tartsunk rendet s lássuk az első kívánságot.

1. §.

Az a kérdés, hogyan jutott Henrik a franczia trónra; három eszköz: a fegyver, a pénz és az áttérés segítségével.

Bátorsága és győzelmei eléggé ismeretesek előtted, de azt talán nem tudod, hogy Henriknek a bátorság nagy önmegtagadásába került s ez lelki nagyságát csak növeli.

Turenneről azt mesélik, hogy egyszer, a mint összes táborkari tisztjeitől körülvéve a harcztéren várta az ütközet kezdetét, az első ágyúdörejre egész testében elkezdett reszketni. Megvető pillantást vetve remegő tagjaira, így szólt magához: «Reszketsz, vén csontváz? no, hiszen, ha tudnád, hogy hová vezetlek, akkor reszketnél csak igazán!» És így volt IV. Henrik is; az első ágyúlövés mindig kellemetlen érzést keltett benne, de Turennehoz hasonlólag, leküzdötte gyöngeségét, kettőztetett bátorsággal vetette magát a legnagyobb veszedelembe s csodás dolgokat mívelt abbeli félelmében, hogy félni talál. A jó kedv azonban még akkor sem hagyta el, ha félelem szállta meg s rendesen azt szokta volt mondani: «Megfizetik ezt a rossz érzést nekem a spanyolok.»

Azt mondtuk, hogy trónra jutásának második eszköze a pénz volt; no, pénz dolgában Henrik nagyon gyenge lábon állott. Tudod, hogy a zsoldos szó a zsoldból ered s azt is tudod, hogy ha nincs pénz, nincs katona. Henriknek ezt nagyon sokszor kellett tapasztalnia, midőn nem volt, miből fizetni a zsoldot. Ilyenkor aztán barátaihoz, de leggyakrabban Rosnyhoz fordult kölcsönért.

Egy napon így szólt Rosnyhoz: «Hallom, hogy ön kitünő gazda s hogy vagyoni viszonyai rendezettek.»

— Azt hiszem, sire; sőt ebben az évben nagy nyereségem is volt a kurtafarkú lovakon, melyeket olcsón vettem Németországban s jó pénzért adtam el Gascogne-ban.

— Nagyon jól van, Rosny, mert hát elérkezett a pillanat, a melyben minden becsületes ember köteles vagyonának felét a szükségben levőnek támogatására felajánlani s én önre számítok.

— Parancsára, sire; sőt a rosny-i birtokomon lévő erdőkből könnyen bevehetek 100,000 frankot, ez összeget rendelkezésére bocsátom.

— Ez helyes barátom, — viszonzá élénken Henrik. — Menjen! menjen! s vágassa ki erdeit.

— Megyek, sire, de magától értetődik, hogy háromszorosan fogja visszafizetni, ha király lesz és sok pénze lesz. Mert nekem volt ám egy ördöngős nevelőm, a ki mellékesen csillagjóslással is foglalkozott s nekem azt jövendölte, hogy ha király lesz, mindenét meg fogja velem osztani.

— Éljen! az a ficzkó igazat mondott. Utazzék hamar birto-

kára Rosny s hozzon annyi felfegyverzett barátot, a hányat csak hozhat, de főkép ne feledje el a szép szálas erdőket!

Mily elragadóan kedves e párbeszéd egyszerűségében és őszinteségében; azt hinné az ember, hogy két tisztességes kereskedő akar együtt üzletet nyitni s már jóeleve megállapítják az őket megillető nyereséget.

Sully tőkéjét Henrik bankjában helyezi el, mert a czéget biztosnak és jónak tartja; de azért naponta tízszer is kiteszi magát a halálnak gazdája kedvéért — ingyen.

Henrik trónrajutásának harmadik főindító oka volt a katholikus hitre való áttérése. Bizonynyal sokat beszéltek neked erről az iskolában s úgy tüntették fel, mint politikai eseményt idézve IV. Henrik híres mondását: «Paris vaut bien une messe.» (Páris felér egy misével.) Henrik e mondását sokan balul fogták fel, s rosszul értelmezték. Sully «Economies royales» című munkája megismertetett bennünket a valódi tényállással. — Ne adjunk mindig hitelt az élczes emberek szellemsziporkáinak; ha felkapnak egy pikáns szót, nem tudnak ellentállni, hogy azt saját élvezetükre el ne mondják, jólehet értelmét fel sem fogják s valódi jelentőségéből egészen kiforgatják.

Ez történt IV. Henrik furcsa ötletével is; skeptikusnak, vallás dolgában közönyösnek kiáltották ki. Pedig az nem áll. Henrik mély érzelmű és ábrándozásra hajlammal biró természet volt, lehetetlen tehát, hogy a középkort jellemző vallásos szellem és azok az eszmék, melyek akkor még alig voltak a multé, hatást ne gyakoroltak volna fogékony lelkére. Az áttérésre való elhatározása nagy küzdelmébe került, sőt mondhatom, egy magasztos vallási elv vezette őt erre a lépésre.

1596. évi február 15-én Henrik Fontainebleauban tartózkodott s késő este Rosnyért küldé titkárát, Ferét-t. Midőn Rosny belépett, Henrik már az ágyban volt; egy zsámolyt hozatott ágyához s megparancsolta Rosnynak, hogy térdeljen le s aztán így szólt: «Azért küldtem ily későn önért, barátom, mert véleményét szeretném ismerni arra nézve, mennyiben tartja igaznak azon állítást, hogy az államügyek csak akkor lesznek valóban rendezhetők, ha a katholikus vallásra térek. Elmélkedjék e felett s mivel önnek úgy is mindig szokása meggondolási időt kérni, előre megadom; három-négy nap mulva érte fogok küldeni, hogy véleményét halljam.» Három nap mulva Rosny megjelent; Henrik ismét letérdeltette s a hű barát így nyilatkozott: «Két éjjet töltöttem álmatlanul, sire, hogy az adott kérdés felett gondolkodjam; én, mint protestáns, nem tanácsolhatom, hogy térjen át, s mégis azt mondom, hogy ez a legbiztosabb s legkönnyebb mód elnyomni az összeesküvéseket, melyek élete ellen szövődnek s csak ez által juthat valóban a királyság birtokába. — Ön nem nekem felel — mondá a király —

vagyis inkább ön azt javasolja, a mit tennem előnyös volna, de nem azt, a mit tennem kellene. Beszéljen nyiltan s mondja meg, mit tenne az én helyzetemben. — Sire — viszonzá a kérdezett — én csak arról adhatok számot, a mit én gondolok, a felett még sohasem elmélkedtem, hogy mit kellene tennem, ha király volnék, mert érzem, hogy fejem nem alkalmas a korona viselésére; de felséged! az egészen más, arról ne is szóljunk. Egyedül csak felséged lehet s kell, hogy Francziaország királya legyen, s bármily nagy legyen is bátorsága, bármily törvényesek jogai, mégis csak két mód segítheti oda, hogy az országban a nyugalom helyre álljon: vagy a fegyveres erő vagy az áttérés.

Ha a fegyvert választja, akkor erőszakot, szigort kell léptennyomon alkalmazni s a merényletek a büntetések egész lánczolatát fogják maguk után vonni, ez az eljárás pedig felséged hajlamaival, kedélyével merő ellentétben áll. Azonkívül kimondhatatlan sokat kellene fáradnia s ezer meg ezer akadályon és nehézségen kell majd győzedelmeskednie. A pánczél, sisak, pisztoly s pallos elválhatatlanok lesznek öntől s akkor majd bucsút mondhat kedves időtöltéseinek, a játékoknak, kutyáknak, madaraknak, építkezéseknek, szóval mindennek, a mit szeret s végre mégis csak nagy vérontás árán fog ellenein győzedelmeskedni.

Erre a király felült ágyában s miután többször megvakarta fejét — a mi sohasem maradt el, ha zavarban volt — így szólt: «Belátom, hogy a mit ön mond igaz, de másrészt, ha katholikus leszek, nem fognak-e a protestánsok ellenem szövetkezni? Háborút kellene ellenök viselnem, a mi a világon a legelviselhetetlenebb dolog volna rám nézve, mert nem tudnám a lelkemre venni, hogy rosszat tegyek azoknak, kik mindég az én szerencsémen dolgoztak s életükkel védelmezték az én életemet, sem pedig az iránt ok érzett szeretetet szivemből ki nem téphetem.»

E szavak hallatára Rosny megcsókolá IV. Henrik kezét, szemében örömkönnyek ragyogtak s meghatottan mondá: «Sire, végtelenül boldog vagyok, hogy a protestánsok iránt oly jó indulattal viseltetik; mindig az volt félelmem, hogy ha egyszer át fog térni, — a minek okvetlenül be kell következnie, — akkor rá fogják venni, hogy minket eretnekeket, elkárhozottakat gyűlöljön, kínozzon, mi pedig oly hűségesen szolgáltuk felségedet mindég. — Legyen nyugodt, barátom, — felelé Henrik, — én megdönthetetlen igazságnak tartom azt, hogy azok az emberek, a kik a tíz parancsolatot megtartják, a kik Istent teljes szívökből, felebarátaikat meg mint önnönmagukat szeretik s az örök üdvösséget haláluk és Jézus Krisztusba vetett hitük által reménylik elnyerni, azok legyenek bár protestánsok vagy katholikusok, minden esetre meg fognak váltatni, mert vallásuk nem tévhit, hanem Istennek kedves.»

Az egész történelemben nem ismerek szebb jelenetet, mint ezt, midőn két nemes lélek fölemelkedik a kereszténység legtisztább, legeszményibb felfogásáig, mely az evangelium következő szavaiban foglalható össze: «Sunt multæ mansiones in domo patris mei: Atyám házában sok lakás van.»

IV. Henriknek áttérése, mely pár nap mulva megtörtént és a nantesi edictumnak 1598. aug. 15-én történt kihirdetése megpecsételte e halhatatlan eszmecserét.

Henrik negyedik kívánságából nem sokat fogsz tanulni.

Azt tudod, hogy IV. Henrik Valois Margittól elvált s aztán Médicis Máriát vette nőül; e két esetnek részletei annyira jellemzik az embert és a kort, hogy nem hallgathatom el azokat már csak azért sem, mert valóságos vígjátékot lehetne belőlük rögtönözni s egyszersmind hasznos elmélkedésre is adnak alkalmat.

IV. Henrik, abban a törekvésében, hogy Margittól elváljon, hatalmas szövetségesre talált Margitban magában. Soha házastársak elválás dolgában még nem értettek úgy egyet, mint ezek. Pedig úgy látszott, mintha egymásnak lettek volna teremtve; szellemes, jószívű és kellemes külsejű volt mind a kettő; bolondulásig szerettek mulatni, unokatestvérek voltak és azonfelül tetszettek is egymásnak, s mégis házasságuk első napja óta nem volt forróbb óhajtásuk az elválásnál. Több éven át küzdöttek e terv megvalósításáért, s a mint a pápa beleegyezését birták, késedelem nélkül elváltak, de azontúl is igaz jó barátok maradtak.

IV. Henrik azonnal új házasságot tervezett. Ez időben Beaufort herczegnő, d'Estées Gabriella, kinek neve bizonynyal nem ismeretlen előtted, nagy szerepet játszott. A király szerette volna elvenni, de félt Sully ellenvetéseitől, s egy szép napon, 1598-ban, nem tudom melyik kastélyába magához hivatá Sullyt, hű tanácsosát; lementek a kastély gyönyörű kertjébe s miután a kijáratok elé őröket állított, hogy senki se zavarja őket, olyan beszélgetés fejlődött közöttük, mely felér Molière bármely jelenetével.

2. §.

A király nagy óvatossággal fogott a dologhoz:

— Íme most már elégedett királya lehetek országomnak, elismerve itthon és Európában. De kiért és miért szereztem magamnak annyi munkát s miért állottam ki annyi veszedelmet, ha nem hagyhatok Franciaországnak trónörököst? Azért kérettem önt ide, hogy vegyük sorra a hazai és külföldi leányokat és asszonyokat s állapítsuk meg együtt, melyik volna méltó a királynéi méltóságra.

— Lássuk, sire, felelé Sully hangosan, magában azonban ezt gondolá: jól tudom, kire céloz.

— A külföldiek közül, barátom, itt volna mindjárt a spanyol infansnő, a ki ellen nincs is valami nagy kifogásom, bár — köztünk legyen mondva — nagyon csunya; mind a mellett feleségül venném, ha ezzel a házassággal Németalföldet megszerezhetném. De a spanyol király ezt a föltételemet nem fogadta el. A német herczegnőket is sokat emlegetik, de ezek nem felelnek meg az én ízlésemnek, s ha meggondolom, hogy Izabella is, a ki majd tönkre juttatta az országot, német származású volt, elmegy minden kedvem újabb rokonságba jutni a német udvarral. Móricz herczeg nővéreiről is lehetne szó, de ezek hugenották s én csak nem vehetek egy hugenottát nőül.

— Oh! az lehetetlen! mondá Sully.

— Hátra van még a flórenczi herczeg unokahuga; ennek ősei kereskedők voltak s aztán Katalin is ebből a nemzetségből való volt, s elég volt belőlük ez az egy is; a külföldiek között tehát hiába keresek, egy sincs, a ki kívánságaimnak megfelelne.

— Ez igaz, felelt Sully.

— Keressünk hát itthon.

— Keressünk, viszonzá Sully nagy komolyan.

— Mit szólna unokahugomhoz, Guise herczegnőhöz? Lássa, ez már aztán tetszik nekem. De attól tartok, hogy a Guise herczegek nagyon is nagy befolyást gyakorolnak reá s nem volna lehetetlen, hogy halálom után, ha regensnővé lenne, gyermekeim jogait szem elől tévesztve, a Guiseket juttatná uralomra. A Maynai családban is van két leány; de az egyik nagyon fekete, a másik meg nagyon fiatal. Luxemburg herczegnő hugenotta, Conti herczegnő nem tetszik nekem! Oh! valóban roppant zavarban vagyok! . . .

— Felséged valóban oly nagy zavarban van, hogy én csakis egyetlen egy módot tudnék a menekvésre, felelt Sully.

— Halljuk! mondá Henrik.

— Ki kell hirdettetni az egész országban, hogy mind azon atyák, anyák vagy gyámok, a kiknek szép, sugártermetű, 17—22 éves leányuk van, haladéktalanul hozzák fel Párisba, mert a király házasodni akar.

— Lári-fári! Talán bizony gúnyolodni akar fölöttem azzal a fiatal lánygyülekezettel, vagy valamely mesebeli királyfinak tart engem? De beszéljünk komolyan; gondolkozzék ön is, édes barátom, talán ösmer valakit, a ki mind azt egyesíti magában, a mit én a leendő királynétól kivánok.

— Én senkit sem ismerek, sire!

— Mit szólna hozzá, ha én neveznék meg valakit?

— Kérem, nevezze meg, sire, mert én ugyan hiába töröm a fejem, érzem, hogy nekem nincs erre tehetségem.

— Oh! a vén róka, — felelt mosolyogva Henrik, — mintha nem tudnám, hogy ő is arra gondol, a kire én, csak nem akarja megnevezni; ha minden áron azt akarja, hát jó, megnevezem én s tudom, hogy be fogja látni, miszerint egyedül Beaufort herczegnőben találom fel a leendő királynét; no nem mintha nőül akarnám venni, csak szeretném tudni, mit szólna hozzá, ha egyszer eszembe jutna a herczegnő kezét megkérni.

— Azt mondanám, sire, — szólt Sully a legkomolyabb és leghatározottabb hangon, hogy Margit királyné nekem azt írta, hogy ő, királynak a leánya, királynak a nővére és királynak a felesége, sohasem adná beleegyezését az elváláshoz, hogy egy alacsony származású, könnyelmű nőnek adjon helyet.

— Ezt írta?

— Itt a levél. De mielőtt többet szólnék e tárgyról, magára hagyom, sire, gondolkozzék.

— Azt bizony jól teszi, mert már először is eleget mondott. Jól van, majd gondolkozom.

S elbocsátá Sullyt.

Hogy e megfontolásnak mi lett volna az eredménye, nem tudja senki; igaz hogy Sully nagy befolyással birt a királyra, de Beaufort herczegnő hatalma határtalan volt felette. A király és az ország szerencséjére a szép herczegnő hirtelen elhalt és IV. Henrik Médicis Máriát vette nőül.

Ez a házasság meg épen nem volt szerencsés. Az annyira forrón óhajtott szelid, szerető szívű, jó kedélyű élettárs helyett Henrik egyszerre csak a leggyanakvóbb, leghevesebb, legféktelenebb nővel találta magát szemben. Igaz, hogy Henriknek is voltak nagy hibái s ha Mária gonosz asszony volt, Henrik viszont rossz férj volt. S a kettőjök közötti ellenszenv rést nyitott a legnemtelenebb családok befolyásának a közügyekre. E tekintetben a történelem nem ítélhet elég szigorral IV. Henrik felett. De meg is bünhődött érte, legutolsó éveiben valóságos vértanuságot szenvedett; folyton orgyilkosságtól rettegett s nem mert gyümölcshöz nyulni abbeli félelmében, hogy megtalálják mérgezni. De ki volt a hibás? ő maga. Hős volt, mint hadvezér, bölcs és erélyes, mint uralkodó, de gyönge saját magával szemben.

Hagyjuk ezt a szomorú képet s foglalkozzunk legnemesebb kívánságával, melyben az Istent kéri, hogy szolgáltassa ki hatalmának ellenségeit, hogy megkegyelmezhessen nekik, s ezzel magához csatolja őket.

És az Isten nem hallgatta meg könyörgését!

Majdnem minden ellensége hatalmába került, de hiába adott nekik kegyelmet, hiába árasztotta el jótéteményekkel, sokan közülök kérlelhetlen ellenségei maradtak mindig, sőt a legvakmerőbb annyira vitte a dolgot, hogy Henrik kénytelen volt legszentebb fo-

gadását megszegni s Bironi, a féktelenkedő tábornagyot a pallossal kellett büntetnie.

Sully ezt a szomorú esetet is leírta, de nem szeretném történelmi órámat ezzel a szomorú eseménynyel befejezni, inkább elmondok neked még egy igazán szép és kedves jelenetet e két páratlan ember életéből.

3. §.

Midőn IV. Henrik a trónra lépett, az ország a különböző pártok által szét volt darabolva; a kincstár ki volt merítve, a fegyvertárak üresen állottak s a lakosok a folytonos villongások következtében meg voltak tizedelve. Henrik halála után az ország egy egységes egészet képezett; az államkincstárban 45 millió franc készpénz volt, a fegyvertárak telve voltak s Francziaország vezérszerepet vitt Európában. Ezen nagy siker részben kétségkívül Sullynek az érdeme. De soha két ember oly tökéletesen még ki nem egészítette egymást. IV. Henrik valóságos lángész volt; kitünő megfigyelő képességgel birt s az eszmék egymást kergették agyában; de nem igen szeretett dolgozni s képzettsége nagyon hiányos volt. Sully ellenben fáradhatatlan volt a munkában. Ha a király lelkében valamely terv megfogamzott, rögtön minisztere elé terjeszté, ki rendesen két napi meggondolási időt kért. 48 óra letelte után Sully megjelent a királynál, hóna alatt az emlékirattal, melyben a terv minden része ki volt fejtve, megmagyarázva s a kiviteli módozatok kidolgozva. A felülbirálás és megvalósítás a király dolga volt, a ki gyors felfogásánál s ritka erélyénél fogva mindig helyesen tudta a munkát megindítani. A munka és a tehetség ekkénti egyesüléséből származtak a legáldásosabb intézmények. Az udvaronczok, a hizelgők s a magasba törők nem szívesen nézték ezt a páratlan viszonyt, mely az uralkodó és minisztere között fennállt és 25 éven át munkálkodtak rajta, hogy köztük az egyetértést megrontsák. — Előbb hűtlen kezeléssel vádolták Sullyt, de a király ezen csak nevetett; aztán azt mondták, hogy fösvény és kegyetlen, de a király megint csak kinevette őket; végül, hogy társaival szemben gőgös magatartást tanusít; Henrik ennek meg épen örült s azt mondá, hogy szereti, ha miniszterei között verseny fejlődik, mert akkor annál jobban szolgálnak neki.

Ekkor az udvaronczok valóságos pokoli eszközhöz folyamodtak, hogy Sullyt elveszítsék: dicsérve rágalmazták a minisztert az uralkodó előtt.

A mint az udvaronczok észrevették, hogy a király meghallhatja őket, következő nyilatkozatokat tettek egymás között a miniszterről: «Nem vettétek észre, hogy Sully mennyire előnyére változott? Milyen jóakaratú, bőkezű és szivélyes most?» Sully szivélyes?

IV. Henrik hallván e szokatlan természetű nyilatkozatokat, figyelmessé lett. Az udvaronczok pedig folytatták: «azelőtt senki sem szenvedhette s most még d'Epernont is meghódította, a ki mindig esküdt ellensége volt; a minap láttam, hogy csak azért szállt ki kocsijából, hogy Sullyt megölelje.»

IV. Henrik összerázkódott. A rágalmazók pedig tovább beszélgettek: «Sully befolyása még az ország határán túl is érezhető. Európában nem is nevezik őt másként, mint Franciaország második királyának. Mindenfelé azt hallja az ember, de ő maga is mondja, hogy az ország vagyoni emelkedése egyedül és kizárólag az ő érdeme s Anglia királya úgy nyilatkozott nagykövetünk előtt, hogy Sully halála a király bukását vonná maga után.» — IV. Henrik izgatott lett. Féltette dicsőségét; szívesen elismerte Sully érdemét is, de azt nem tudta elszenvedni, hogy az az ő dicsőségére homályt vessen. A mint az udvaronczok észrevették, hogy a méreg hatott, vádiratokkal ostromolták a királyt: párnája alatt, az asztalkendő alatt, dolgozó szobájának padlóján, szóval mindenfelé talált ilyen névtelen feljelentéseket, melyek mind Sullyt vádolták. Az elsőket indulatosan s olvasatlanul tépte szét, de másodszor már akaratlanul is elolvasta őket s végre egy napon egy szabályszerű vádiratot kézbesítettek neki, melyet egy előkelő szerepet vivő egyén írt alá, a bizonyítékokat pedig Sully levelei képezték.

IV. Henrik nagyon tudott bízni, mert nagylelkű volt, de ép oly bizalmatlan is tudott lenni, mert sokat tapasztalt s átható eszével nagyon jól itélte meg az embereket. S különben annyi árulást látott s annyiszor árulták el őt magát, hogy a legnagyobb alávalóság is lehetségesnek látszott előtte.

Kétségbe ejtve a gyanusító körülmények egész halmaza által, sebzett szívvel, de még mindig bízva Sullyben, egyenesen miniszteréhez sietett és eléjök terjeszté a vádiratot, Sillery, Villeroy és la Varanne felelet helyett némán hajtották meg magukat.

— Önök nem szólnak semmit, — kiáltá a király, — önök tudták; tehát igaz! De Istenemre, a bűnös még nem második királya az országnak.

S már erőt vett rajta a méltatlankodás, a csalódás keserű érzelme, a fájdalom, midőn Sully Béringhennel, a fővadászszal, a terembe lépett. A király Sully látására elsápadt. Béringhen, közeledvén a királyhoz, tiszteletteljesen jelenté, hogy a vadászatra minden készen van.

— Ma nem fogok vadászni, az idő nagyon rossz. Húzza le a vadász-csizmám, — szólt nyersen a király.

— Hogyan, sire, hiszen pompás idő van!

— Mondom önnek, hogy rossz idő van!

Béringhen rémülten hátrál és Henrik Sullyhez közeledvén, így szólt hozzá:

— Ah! ön az uram!

Sully meghajtotta magát.

— Nincs semmi mondani valója?

— Nincs, sire.

— Nos hát nekem meg van: beszélni akarok önnel.

Erre a király kézen fogva Sullyt, kivezette a kertben levő gyönyörű fehér eperfasor alá s miután a kijáratok elé svájczi katonákat állíttatott, kihúzá zsebéből a vádiratot, e szóval adta át Sullynek: «Olvassa!»

Sully az egész vádiratot teljes nyugalommal, a felindulás legcsekélyebb jele nélkül olvasta el. Még csak a szinét sem változtatta.

— Nos, mit szót hozzá? — kérdé Henrik.

— A kérdés az, hogy mit gondol Felséged?

Részemről csak azon csodálkozom, hogy fenséged hogyan tudta ismételten átolvasni és magánál tartani az együgyűségek és izetlenségek eme gyűjteményét, hacsak nem oly czélból, hogy a szerzőt kellőképen megbüntesse érte. Azt mondani rólam, hogy vagy magamnak akarom a franczia trónt megszerezni, vagy pedig más fejére szeretném a koronát juttatni! Mondhatom, gyönyörű agyrémek. Hogyan! olyan ostobának és olyan őrültnek ismer engem felséged, hogy képesnek tartanám magam olyan teher elviselésére, mely alatt önt is nem egyszer roskadozni láttam, önt, kinek erre születési kiváltsága, joga van s a ki e roppant munka teljesítéséhez szükséges legkiválóbb tulajdonságokkal rendelkezik. Másrészről csak annyi hűséget, annyi háladatosságot és annyi alávalóságot tételez fel felőlem, hogy más kézben kivánnám látni a hatalmat, mint az ön kezében, melyből én annyi jóakaratot, barátságot, jótéteményt és becsületet nyertem? Sire, az Istenre kérem, térjen magához! Esküszöm az élő Istenre, lelki üdvösségemre, hogy az ön dicsősége olyan becses előttem, mint az életem. S ha ön hisz nekem, engedje, hogy mint szeretett királyomnak, egyetlen parancsolómnak és jóltevőmnek kulcsolhassam át térdeit.

— Ne tegye — kiáltá Henrik. — Azok, a kik bennünket most figyelnek, azt hihetnék, hogy ön hibát követett el s most bocsánatért esd.

IV. Henrik megölelte Sullyt s nyugodtan indultak a fasor kijárata felé. Az egész udvar várta őket.

— Hány óra van? — kérdé a király.

— Egy óra, sire.

— Hány óra volt, midőn a fasorba léptünk?

— Kilencz, sire.

— Négy óra hosszat beszélgettünk? Hiszem, hogy sokaknak nagyon hosszúnak tetszhetett ez az idő, — mondá gúnyos mosollyal a király, — no de mindnyájunk nagy örömére jelenthetem,

hogy Rosnyt és engem már csak ásó-kapa választhat el egymástól.

Ezzel a szép jelenettel óhajtottam történelmi órámat befejezni. De vajjon elértem-e czélom? Érdekelt-e, a mit mondtam s tanultál-e belőle valami újat?

— Oh! igen.

Az «Economies royales» által jobban megismerkedtél-e IV. Henrik korával?

— Oh, bizonynyal!

Ha pusztán IV. Henrik uralkodását kellett volna elmondanom, jobban kidomborítottam volna hibáit, jobban kiemeltem volna a vádakat, miket a történelem róla följegyzett, de ez a tárgy nem felelne meg a te felfogásodnak s különben is hibái inkább az emberre vetnek árnyékot, mint a királyra. De nem is ez volt a czélom, hanem az emlékiratokat akartam veled megismertetni. Hasonló érdekes dolgokat fogsz más emlékiratokban is találni s hidd el, hogy az életre jobb vigasztalót s jobb tanácsadót nem ajánlhatok neked, mint az emlékiratokat.

Budapest. Radnay Bella.

AZ OSZTÁLYOZÁSRÓL.*

Bizonyára mindnyájunknak feltünt már az a tapasztalati jelenség, hogy az elemi iskolákból kikerülő sok ezer gyermek évi bizonyítványában (értesítő kis könyvében) kimutatott osztályzatok nagyon eltérők. — Nem ama különbségekről óhajtok szólni, melyek a *gyermek* egyéniségének magaviseletéből, szorgalmából s előmeneteléből folynak, de ama különbségeket óhajtom tárgyalni, melyek az osztályozás legilletékesebb megállapítójától, a *tanító* egyéni méltányos felfogásából erednek.

Az osztályozás összeállítását a magaviselet fokozatának három jegyéből a szorgalom fokozatának négy jegyéből és az előmenetel fokozatának öt jegyéből létesített kombináczió adja meg s így a tanítás évének végén egy-egy osztályból bizonyos számú kitünő rendű, jeles rendű, első rendű és másod rendű *általános* osztályzatot nyert gyermek kerül ki.

Emberi felfogásunk méltányossága és az iskolai hatóság rendelete nagyjában igazságos birói itélettel állapítja meg az általános osztályzatot, s mégis, ha összemérjük a főváros elemi iskoláiból kikerülő ugyanazon osztálybeli gyermekek ugyanazzal az általános osztályzattal biró évi bizonyítványát (kis könyvét), az elfogulatlan megfigyelőt bámulatba ejti, hogy sok esetben ugyanazt az általános osztályzatot nagyon is különféle kombináczió létesítette. És melyik osztálytanítónak ne volna arra tapasztalata, hogy a dologban érdekelt elfogult gyermek és szüle a tanítótól magyarázatot követel, sőt felelősségre vonja?

* Vitatételül kitűzve a M. D. E. okt. 24. ülésére.

Összehasonlítás révén megismertem oly felfogást, hogy ha a gyermek minden tárgyban a legjobban megfelel, az osztályzat *általános kitünő*. Más felfogás megenged a kitünők ált. többsége mellett néhány jelest is. Oly esetben, ha a jelesek az u. n. *főbb tárgyakra* vonatkoznak, a kitünők és jelesek körülbelül egyenlő száma esetében, a bizonyítvány már csak *általános jeles* rendű. Más felfogás még egy-két hármast is megtűr az általános kitünő rendű bizonyítványban, ha azok az u. n. *melléktárgyakra* vonatkoznak. Hasonló felfogás olvasható le az általános jeles-, első- és másodrendű bizonyítványokat létesítette kombinációkból is.

Mindenekelőtt kérdem azonban, jogosan oszthatók-e fel az elemi iskolai ismeretek főbb és mellékes ranguakra? Eddig nyert tapasztalom határozottan nemmel felel. Megmondom, miért. Az elemi iskolában az ismeretek s ügyességek elemeit nyujtjuk elemi módon. A gyermek összes tehetségeire ébresztőleg óhajtunk hatni, tehát mindaz, a mi az elemi iskolában a nevelve-tanítás érdekének alkalmazásában van, csak fődolog lehet.

Tapasztaltam, hogy némely felfogás pl. a fej- és jegyszámtan osztályzatát egynek veszi, másik kettőnek. Némely felfogás a IV. osztályban pl. történetből is osztályoz, holott a tanterv abban az osztályban a történetet nem igényli önálló tantárgyul. A mértan tanítására a tanterv csak föltételesen kötelez s noha mi nyujtunk a megfelelő osztályokban mértani ismereteket, de nincs alkalom, hogy a bizonyítványban (kis könyvben) osztályozzunk. Kinozzuk a gyermeket német nyelvtani kézi könyvünk nyakatekerte szabályaival, de osztályzatadásra nincs rovat, s így némelyek osztályoznak e tárgyból, némelyek nem. A mulasztási naplóban kötelességünk bejegyezni minden gyermeknek minden hónapban adott minden érdemleges feleletét. Ez volna az ideális czél. De valóságban e követelmény nem érhető el, mivel kisebb létszámú osztályban u. a. tárgyból egy gyermeknek esetleg többször van alkalma felelni, s mivel kevés tantárgygyal biró alsó osztályban u. a. gyermeknek egy hónapban több izben kell felelni. Másrészt nagy létszámú (70—80) osztályban majdnem képtelenség, hogy minden gyermek minden hónapban legalább egyszer feleljen minden tantárgyból, különösen

felsőbb osztályokban, hol a tantárgyak száma nagy (17—20). Mivel tehát u. a. napló nyomtatvány blanquetta nem elégítheti ki az osztályozás követelményeit az I—VI. osztályig, kénytelenek vagyunk belenyugodni a különböző felfogásokba, s igy **hiányzik az osztályozásban az egyöntetűség.**

Egy másik megfigyelésem is ösztönzött ez értekezés megirására. — Minden tanító törekvése, hogy a bizonyítványban (értesítő kis könyvben) az ő saját s a gyermek egy évi munkásságát a lehető legkedvezőbben örökítse meg. De akárhányszor tapasztaljuk, hogy a felsőbb osztályba lépett gyermek egyik-másik ismeretből vagy ügyességből alig üti meg a mértéket s mégis — viszonylagosan — jobb érdemjegyet nyert abból az ismeretből vagy ügyességből — *kegyelemből*, nehogy az esetleges igazságos érdemjegy bizonyítványában (értesítő kis könyvében) csorbát ejtsen általános rendű osztályzatán.

E kitérésnél főleg a gyermek védelmére óhajtok kelni. Az elemi iskolában nem foglalkozunk egy oly ismerettel vagy ügyességgel sem, mely némi igyekezettel nem volna elsajátítható, tehát kegyelmet gyakorolni az osztályozásban méltánytalanság azok iránt, kik ugyanazt az érdemjegyet igazság szerint megérdemlik. — Az abszolut vak, siket és hülye gyermekkel való foglalkozástól törvény ment fel bennünket. Nálunk csak arról lehet szó, hogy valamely gyermeknek zenei hallása elégtelen; beszéde dadogó; idegessége miatt irása reszkető; szeme gyengesége miatt olvasása akadozó; ügyetlen teste miatt kézimunkában, vagy tornában, vagy rajzban, vagy szépirásban gyenge; emlékező, itélő vagy kombináló tehetsége egyik-másik ismeretben vagy ügyességben nem megbizható. E fogyatékosságok név szerint nem mind és nem mind egy időben jelennek meg u. a. gyermeken s a tanító tapintatos behatásával javulhatnak, esetleg megszűnhetnek. Csekélységem úgy véli, hogy csak az esetben buktassuk meg a gyermeket, csak az esetben legyen valamely ismeretből vagy ügyességből adott érdemjegy az általános osztályzatra csökkentő befolyással, ha a tanítónak a gyermeken tett *testtani* és *lélektani* tanulmánya úgy itéli, hogy a kedvezőtlen előmenetel a gyermek jóakaratának s igyekezetének hiányából folyt.

Ellenkezőleg adjunk nyugodt lélekkel pl. rekedt gyermeknek énekből ötöst általános kitünő rendű bizonyítványban is, egy «jegyzet» rovatban igazolva az ötös eredetét.

Megengedem, hogy az osztályozás sok gyermek erkölcse szilárditásának és nemesítésének egyik eszköze. Sokszor tapasztaltam azonban, hogy üdvösebb dolgot is végezhettem volna, mint 13—14000 feleletnek bejegyzését a mulasztási naplóba 10 hónapon át, 17 tantárgyat és 80 gyermeket véve számitásul; és nem óhajtom részletezni, hogy sok gyermek és szüle szánombánomját nem az osztályozás hivatalos formasága költi fel. Az osztályozás a tanitót tekintve nehéz és fárasztó követelmény és a tanító — ha még oly kiváló egyén is — mégis csak ember. És ki ne tapasztalta volna, hogy az ember szolgája a saját felfogása változékonyságának? — Ha tőlem kérdik, a magaviseletből, szorgalomból és előmenetelből beérem két osztályzattal az elemi iskolában: kielégitő és nem kielégitő. A jelenben használatos 3—4—5 osztályzati értéket bizonyára finomabb szellemi érzékkel birók eszelték ki és erős a gyanúm, hogy azok elvutódainak fokozottabb szellemi érzékenysége még több és részletesebb osztályzati megkülönböztetést fog igényelni. — A tanító osztályozáskor főleg adminisztrátor s igy köteles alkalmazkodni a mások — felfogásához.

Szerény nézetem úgy óhajtaná tehát, hogy 1. az elemi iskolák tantestületei ne tegyenek rangbeli különbséget az elsajátitandó ismeretek és ügyességek közt. 2. A jövőben közösen és tüzetesen állapitsák meg, — az I—VI. osztályban külön-külön — hogy az általános kitünő rendű, jeles rendű, első rendű és másod rendű osztályzatokat legalább, illetőleg legfeljebb hány kitünő, hány jeles, hány jó, hány elégséges és hány elégtelen érdemjegy kombinációja adhatja meg. E czélból az összes iskolák több évi anyakönyveiből — statisztikai alapon dolgozva — kellene megállapitani azokat a leggyakrabban előforduló kombinációkat, melyek alapján az általános osztályzat a jövőben megállapitható lenne. 3. Hogy annyi érdemjegy adassék, a hányat az illető osztály bizonyítványának (értesítő kis könyvének) szövege igényel. 4. Hogy e követelményből folyólag, kerestessék meg a felettes hatóság, hogy minden osztálynak legyen

meg a maga sajátos bizonyítvány (értesítő kis könyv) blanquettája, már csak azért is, hogy a tanulásban elmaradt egyik-másik gyermek a bizonyítványban hamisítás czéljából saját maga változtatásokat ne tehessen. 5. Legyen meg minden osztálynak külön-külön a maga sajátos mulasztási napló formulája az érdemleges osztályzatok beirása végett s csak annyi rovattal, a hány a tantárgy.

A mig mi tanítók megmaradunk az eddig szokásban lévő osztályban veszteglő rendszerrel, sok tapogatás árán ismerjük csak fel a gyermeknek a megelőző osztályból hozott ismeretének s ügyességeinek valós értékét. A következő felsőbb osztály tanítója megint elölről kezdheti a tapogatózás Danaida munkáját — s e közben sok gyermek átsiklik szerencsével egyik osztályból a másikba, maga sem tudja, mi jogon. — Örvendetes mozgalom indult meg azonban ujabban az osztály felvezetésének tervezése ügyében. Ha ez intézménynek egyik együtthatója leszen az *egyöntetű osztályzás*, a méltányosság mindenesetre szélesebb alapon lesz gyakorolható s az eddig elfogult szüle és gyermek mélyebb belátással fog itélni a bizonyítvány (értesítő kis könyv) formaságáról.

Budapest. Komáry Erzsi.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

(Folytatás.)

9. A pozsonyi (internátussal összekapcsolt) m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1890—91-iki tanévről. Közli: Ghyczy József, igazgató. A tanév szeptember 1-én nyílt meg s az első napokon a beíratásokat, a felvételi, magán-, a pót- és javító vizsgálatokat tartották. A tanévet szept. 9-én ünnepélyes isteni tisztelettel kezdték meg. Az intézeti helyiségek ez évben is szűknek bizonyúltak a jelentkezők befogadására. Ez okból a vallás- és közoktatási miniszterium komolyan foglalkozik az intézet kibővítésének tervével. Az egészségügy kedvező volt; az intézet iránt a város és a megye közönsége melegen érdeklődött, miről az intézet vendégkönyvébe bejegyzett látogatások tanúskodnak. Meglátogatta az intézetet gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter úr is, Berecz Antal miniszteri biztos, két ízben is időzött az intézet falai között. Dicsérve említi a jelentés, hogy Róth J. tanfelügyelő és Papp Sándor segédtanfelügyelő is, *a legnagyobb készséggel iparkodott az intézet ügyét* előbbvinni. A valláserkölcsi oktatásra és nevelésre s a növendékek testi fejlesztésére az intézet ez évben is nagy gondot fordított. *A tanári testület* 17 tagból állott, köztük tanítónők: Bobok Karola, Deszáth Anna, Florence de Horne Best, Hermann Teréz, Kasztner Mariska, Schmidt Paula, Watzes Gizella, Wollman Elma (az internátus igazgatónője). *A növendékek létszáma* volt 184. Bejáró 156, benlakó 28. *Vallás szerint:* rom. kath. 100, ágostai hitv. 43, ev. ref. 2, izraelita 39. *Anyanyelv szerint:* magyar 95, német 86, tót 3. Az internátusi neveltetés díja egész évre, zongoratanítással együtt, 350 frt. A tandíj egész évre 30 frt. Beiratási díj 5 frt nyomtatványokra 2 frt.

10. A szatmárnémeti VI osztályú ev. ref. felsőbb leányiskola 1890—91-ik évi értesítője. Szerkesztette: Fülöpné Sargavi

* A megelőző közleményt lásd folyóiratunk szeptember havi füzetének 326—330. lapjain. *(Szerk.)*

Erzsébet, igazgató. A szept. 1—7. napjain tartott beiratások után a tanév szeptember 7-én, az ev. ref. templomban tartott isteni tisztelettel kezdődött, hol Tabajdi Lajos lelkész tartott egyházi beszédet. Az isteni tisztelet végeztével az intézet nagytermében a növendékek, tanárkar, igazgatótanács és nagyszámú közönség jelenlétében, az igazgatónő tartott megnyitó beszédet. Az intézetet nagy veszteség érte mindjárt a tanév elején, Nagy Irma, az intézet igen derék tanítónőjének váratlan elhúnytával. A közönség, főleg e ref. egyházközség tagjainak érdeklődése az intézet iránt igen nagy volt. Ez érdeklődés tettekben is nyilvánult, mert a tiszántúli ref. egyházkerület épen a hitközségi tagok jelentése alapján, 10,000 frt tőkét és 1000 frt évi járulékot szavazott meg az iskola javára. A felsőbb leányiskolával kapcsolatban négy osztályú elem iskolát is tart fenn az intézet. *A tanári testület* 10 tagból áll, köztük tanítónők: *Fülöpné Sargavy Erzsébet* igazgató, *Fodor Erzsébet*, *Kalkus Adél*, *Ritoók Piroska*, *Thamássy Illona*. A növendékek létszáma volt 60; ezenkívül a kézimunka-tanfolyamba járt 55, benlakott 10. *A tandíj* egy évre a ref. vallásúakra nézve 26 frt, más vallásúakra nézve 30 frt. *Benlakásért* havonként 22 frt; zongoratanulásért egész évre 50 frt fizetendő.

*

A felsőbb leányiskolákra vonatkozólag a miniszteri biztosi jelentésből kiveszszük még a következő érdekes összegező adatokat: A miniszteri biztos felügyelete alatt állott 11 iskola. — A szatmári felekezeti és a budapesti VI. ker. állami felsőbb leányiskolák nincsenek a kimutatásba felvéve. A kimutatásba felvett 11 iskolába járt a lefolyt évben összesen 1632 növendék. *Vallás szerint:* rom. kath. 744; gör. kath. 19: gör. kel. 15; ág. ev. 241; ev. ref. 114; unitárius 11; izraelita 488. *Anyanyelvre nézve:* magyar 1424; német 136, tót 8; román 16; horvát 4 szerb 8; olasz 30. Ez iskoláknál alkalmazva volt: rendes tanár 45 egészségtan tanár 8; óraadó 7; hitoktató 42; rendes tanítónő 43; segédtanítónő 16; óraadó tanítanő 7. A rendes tanárok közül közül középiskolai képesítéssel bírt 30; felső nép- és polg. iskolai képesítéssel bírt 13; képesítve nem volt 2. A rendes és segédtanítónők közül polg. iskolára volt képesítve 38; elemi iskolára 10; kézimunkára 3; nyelvmesternői vizsgát tett 7; képesítve nem volt 2.

II. *Polgári és felső leányiskolák.*

1. Budapest fővárosi I-ső kerületi községi nyilvános polgári leányiskola tizedik értesítője az 1890—91. tanév végén. Szerkesztette: Póra Ferencz, igazgató. Az iskolaév történetéből

kitűnik, hogy a tanári testület irodalmilag is szorgalmasan működött, s hogy a személyzetben több változás történt. Baróti Lajos tanár zongoratanfolyamot tartott, a tanszertári alap javára máj. 23—24-én hangversenyeket rendezett, melyek 69 frtot jövedelmeztek. Ugyanő a hazai történelem iránti érdeklődés fokozása czéljából a növendékeket az aquincumi romok megtekintésére vezette. A növendékek magaviselete és előmenetele általában jónak volt mondható, noha a kimutatás szerint az I. B) osztályban 45 növendék közül 10 az osztály ismétlésére utasíttatott. — *A tanári testületnek* tíz tagja volt, köztük *tanítónők:* Forberberger Alberta, Ivanics Gizella, Staudinger Zsófia és Ujházi Irma. — *A növendékek létszáma* a hat osztályban (I. és II. osztály párhuzamos) 227 (47 + 51 + 36 + 45 + 56 + 42). Vallás szerint: róm. kath, 211 helv. hitv. 15, ágost. 26, gör. kel. 2, izraelita 23; — nyelvismeret szerint: csak magyarul beszélt 81, magyarul-németűl 167, magyarul-németül-francziául 20, magyarul-szlávul 9; — illetőség szerint: helybeli 227, vidéki 50, — *Tandíj:* 10 frt; beírási díj: 1 frt; ifjúsági könyvtárra 50 kr.

Értekezések: «Budavári régiségek», Baróti Lajostól; — «A számok oszthatósága», Gruber Nándortól; — «A magyar nyelv kincsesládájából», Póra Ferencztől.

2. Az ujpesti kir. áll. polg. leányiskola nyolczadik értesítője az 1890—91. isk. évről. Szerk.: Neményi Imre, igazgató. A tanulók létszáma a múlt évihez képest nagy emelkedést mutat; a két első osztályba 107 növendék vétetett fel. Az iskola életében nevezetes újítás volt, hogy a szombat délelőttet is bevonták a rendes szorgalmi időbe. Az iskola felállítása alkalmával ugyanis a közokt. kormány a helybeli izr. hitközség kérelmére megadta azt az engedményt, hogy a szombati napon a szokásos heti két fél nap helyett szüneteljen a tanítás. — A franczia nyelvet mint rendkívüli tantárgyat tanították; — volt tánczotanfolyam; — az isk. takarékpénztárba 50 növendék 213 frtot helyezett el; — gyűjtöttek az orsz. tanítók árvaháza számára. — *A tanári testületnek* a hitoktatókon kívül kilencz tagja volt, köztük tanítónők: Erchinger Jánosné, Gallauner Anna és Luiza, Klemcsics Miklósné és Schmidt Amália. — *A növendékek létszáma* öt osztályban (az I. osztály párhuzamos) 201 (47 + 60 + 53 + 25 + 16); évközben kimaradt 20. — Vallás szerint: róm. kath. 115, helvét 18, ágost. 8, izraelita 60; — nyelvismeret szerint: magyar 113, magyar-német 96, magyar-némettót 2; — illetőség szerint: helybeli 188, vidéki 12. — A tanári testület könyvtára 430 kötetből áll; ez évben gyarapodott 27 kötettel (nagyobbrészt iskolai kézikönyvek és folyóiratokkal. — Az ifjúsági könyvtárban volt 413 kötet, ez évben gyarapodott vétel útján 100 kötettel. — Az inté-

zet 94 szegénysorsó növendéke közt 577 frt értékű ingyen tankönyv osztatott ki. — *Tandíj:* 6 frt, beírási díj 1 frt, könyvtárra 50 kr, értesítőre 30 kr.

Értekezés: «Az eltévesztett irány», Neményi Imrétől.

3. A pesti ág. hitv. ev. magyar és német egyházgyülekezet nép- és polgári iskolájának évi értesítője az 1890—91. tanévről (XII. évf.). Megemlítjük, hogy ez iskolákban tandíjból befolyt összesen 18,476 frt (a tandíjmentesek száma 108), a miből a kiadásokat levonva, 1750 frt tiszta felesleg maradt. — A növendékek tanulási haladására kedvező világot vet, hogy a 756 megvizsgált rendes növendék közül csupán 44 (5·8%) útasíttatott pótvizsgálatra, vagy osztályismétlésre. — A polgári leányiskolában tanítottak 8-an, köztük tanítónő: Kardeván Ida (kézimunka); — az elemi leányiskolai osztályokban a következő tanítónők tanítottak: Özv. Gerzsó Károlyné, Küttel Kornélia, Schnuk Vilma, Szelényi Gizella, Tomassek Ilona, Weber Margit. — *A növendékek létszáma* a polg. leányiskola négy osztályában: *262* (82 + 71 + 59 + 50); évközben elmaradt 14. — Vallás szerint: ágostai 124, helvét 9, róm. kath. 19, gör. kel. 1, izraelita 109; — anyanyelv szerint: 230 magyar, a többi német. — A négyosztályú elemi leányiskolába járt 256 növendék. — Folyóiratokra, könyvekre és taneszközökre 375 frtot fordítottak. — *Tandíj* a polg. leányiskolában: ?

Értekezés: «Mit tegyünk leányainkkal, ha a polgári iskolát elvégezték?», Mihalik Kálmántól.

4. Arad sz. kir. város államilag segélyezett polg. leányiskolájának értesítője az 1890—91-ik tanévről. Közli: Simon Karolin, igazgatónő. Az iskolaszék elhatározta, hogy ezentúl tandíjelengedésben senki se részesíttessék. — A franczia nyelvet mint rendkívüli tárgyat tanították; volt külön táncz-tanfolyam, melynek eredményét az igazgatói jelentés nagyon magasztalja. — Gyűjtés útján 12 növendéket láttak el tankönyvekkel és segélyeztek a tandíj megfizetésében. — Iskola-ünnepélyt tartottak b. Eötvös József emlékezetére. — Az intézet részt vett az alföldi és délmagyarországi kiállításon a növendékek munkáival. — *A tanári testületnek* kilencz tagja volt, a kik, egynek kivételével, mind tanítónők: Simon Karolin, ig., Boros Justine, Hauser Henriette, Kailbach Józsa, Marinkovics Mária, Meyer Elise, Steinitzer Jenny, Szabóné Lang Berta, Tanfi Mária. — *A növendékek létszáma* hat osztályban (az I. és II. osztály párhuzamos) *310* (58 + 56 + 47 + 48 + 52 + 49); évközben elmaradt 22. — Vallás szerint: róm. kath. 175, gör. kath. 1, gör. kel. 18, helvét 10, ágostai 11, izraelita 95; — nemzetiség szerint: magyar 294, német 5, román 11; — illetőség szerint: helybeli 274, vidéki 36. — A tanári könyvtár 133 műből és 10 kötet folyó-

iratból áll; ez évben 15 művel gyarapodott, 4 folyóiratot járatott az iskola. Az ifjúsági könyvtár gyarapítására 146 frtot fordítottak. Az isk. szertár gyarapítására 96 frtot adtak ki. — *Tandíj:* helybelieknek 12 frt, vidékieknek 24 frt.

Értekezés: «Az önképzésről», Simon Karolintól.

5. A győri m. kir. áll. polg. leányiskola kilenczedik értesítője az 1890—91. tanévről. Szerk.: Karsay Jolán, igazgató. — Legfontosabb esemény az iskola ez évi történetében, hogy végre megszabadul mostani «lehető legalkalmatlanabb helyiségétől». A közokt. kormány ugyanis akkép egyezett meg a várossal, hogy a polg. leányiskola a főreáliskola jelenlegi épületébe költözik át s ennek számára új épületet építenek. — Az igazg. jelentés örömmel emeli ki a növendékek rendes korcsolyázásának jó hatását. Az előkészületeket megtették ahhoz, hogy a jövő iskolai évben női keresk. tanfolyam állíttassék fel a polg. iskolával kapcsolatban. Már is 20-an jelentkeztek s 40 frtnyi tandíj fizetése mellett a tanfolyam biztosítva van. — *A tanári karnak* nyolcz tagja volt, köztük tanítónők: Karsay Jolán, igazg., Czikann Berta, Bánóczy Gizella, Timár Fanny. — *A növendékek létszáma* öt osztályban: (az I. oszt. párhuzamos) 235 (39 + 43 + 58 + 53 + 43); évközben elmaradt 7. — Vallásra nézve: róm. kath. 124, helvét 7, ágost. 19, izraelita 84; anyanyelvre nézve hatnak kivételével mind magyar; illetőségre nézve: helybeli 173. A tanári és ifjusági könyvtár gyarapodásáról részletes kimutatás van közölve; az előbbinek gyarapodását valóban elszomorítóan csekélynek tartjuk. — *Tandíj:* 10 frt; *beirási díj:* ifj. könyvtárra 50 kr; értesítőre 20 kr.

6. Az ujvidéki m. kir. áll. polg. leányiskola tizennegyedik értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Nemessányi Adél, igazgató. — Az iskola még mindig küzd a bérházban elhelyezett helyiségek czélszerűtlenségével. E helyiségeket az igazgatói jelentés olyanoknak mondja, hogy miattuk «feláldoztatik nemcsak az iskola tekintélye, de csorbát szenved magának a népoktatási törvénynek tekintélye is». — A tanítói kar dicséretes munkásságot fejtett ki az iskolán kívül is, a minek egyik bizonysága, hogy megalapította M. D. egyesületnek egyik helyi tanítónői szakosztályát, melyen már az első évben is több felolvasást tartottak. — Az iskola növendékeinek száma folytonosan gyarapszik. Tanították a franczia nyelvet, mint rendkívüli tárgyat (54 növendékkel) s táncztanfolyamot is tartottak. Volt isk. takarékpénztár 124 betevővel és 1815 frt betéttel. Előkészítették a polg. iskolával kapcsolatosan egy női kereskedelmi tanfolyam felállítását. — A tantestületnek nyolcz tagja volt, a kik egynek kivételével (énektanító) mind tanítónők: Nemessányi Adél, igazg., Bréger Adél, Fizély Julia, Nagel

Róza, Patekné Kailbach Anna, Petrikné Anna és Weisz Berta. — *A növendékek létszáma:* négy osztályban 143 (54 + 35 + 34 + 20); évközben elmaradt 11. — Vallás szerint: r. kath. 48, gör. kath. 2, gör. kel. 27, ágost. 14, helvét 3, izraelita 49; — nyelvismeret szerint: magyar 13, magyar-német 76, magyar-szerb 4, magyar-német-szerb 18, német 5, német-szerb 10, szerb 8 stb.; — illetőség szerint: helybeli 105, vidéki 38. A tanító-könyvtárban van 530 mű 650 kötetben és 194 füzetben (ez évi gyarapodás 35 frt értékben!). Az ifj. könyvtárban van 563 mű (gyarapodás 57 frt ért.). Szegény tanulók könyvtárában: 535 mű. A könyvtárra, szertárra, butorokra és nyomtatványokra fordíttatott összesen 322 frt. — *Tandíj:* 4 frt; *beírási díj:* 1 frt; *könyvtárra:* 50 kr; értesítőre 50 kr.

Értekezés: «Miképen volna tanítandó leányiskoláinkban a magyar irodalom története?», Bréger Adéltól.

7. A beregszászi áll. polg. lányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Szerk. Engelthaler Róza, ig. — Az iskola öt év óta államköltségen tartatik fenn. Három éven át költség hijján nem adott értesítőt. A mostani visszatekint e három évre is; e visszatekintésből megtudjuk, hogy «nem lévén Beregszászon hat elemi osztály, a 12-ik évöket még be nem töltött leánygyermekek a városi hatóság által a polg. leányiskolába kényszerítettek s itt a szegények tandíjmentességben, sőt kölcsön kapott könyvekben is részesültek. Azonban e kényszerítés 1889-ben megszünt, mert a közokt. miniszterium a szegény tanulók könyveire kért összeget megvonta az intézettől». A növendékek létszáma ekkor meg is csappant, de azóta javult a helyzet. Az ig. jelentés panaszkodik a növendékek magaviselete miatt; sőt «nagyobb vétségeket» és «kihágásokat» is említ. «A szorgalom is mind az iskolalátogatást mind a tanulást illetőleg sok kifogás alá esett.» Mindennek legfőbb oka, hogy «a szülők még mindig nem veszik elég komolyan a leányok iskoláztatását.» *A tantestületnek* 6 tagja volt, a kik kettőnek kivételével tanítónők: Engelthaler Róza, ig., Bodenlosz Teréz, Mariássy Janka és Topitzer Izabella. — *A tanulók létszáma* négy osztályban 111 (43+26+21+13); évközben elmaradt 8. Vallás szerint: r. kath. 18, gör. kath. 6, helvét 40, izraelita 47; — anyanyelv szerint: mind magyar; — illetőség szerint: helybeli 95, vidéki 16. — A természet-vegytani szertár tárgyainak összes értéke: 230 frt. A tanítói és ifjúsági könyvtár gyarapítására fordíttatott 1887-től 1891-ig összesen 223 frt. — *Tandíj:* 6 frt; beírási díj 1 frt, ifj. könyvtárra 25 kr., értesítőre 30 kr.

8. A kecskeméti államilag segélyezett polgári és elemi leányiskolák XVI-ik értesítője az 1890—91-ik isk. évről. Szerk. Pásthy Károly, ig. — Az ig. jelentés meleg hangon emlékezik meg Szarvassy Margit tanítónőről, a ki tízéves szolgálat után a budapesti polg. isk.

tanítónőképzővel kapcsolatos felsőbb lányiskolához neveztetett ki. Kiemeli tanítónői kiváló érdemeit és azt a közkedveltséget és tiszteletet, melyet nemcsak magának, hanem a tanítónői karnak is kivívott. — Az iskolai év történetében nem fordultak elő nevezetesebb mozzanatok. Volt az iskolának isk. takarékpénztára, ifj. önképzőköre, mely különösen a szép olvasásra és szavalásra fordított gondot. — Az ifj. könyvtár gyarapítására 56 frtot fordítottak; a tanári könyvtár is szépen és jó művekkel gyarapodott. — *A polg. isk. tantestületnek* nyolcz tagja volt, közöttük két tanítónő: Dömötör Krisztina és Eckert Irma. (Az elemi iskolában tanítottak: Halmos Erzsi, Mihailich Ida, Simonides Hermina és Sziládi Mari). — *A polg. isk. növendékek létszáma* négy osztályban: 125 (55+26+27+17); évközben elmaradt 6. Vallás szerint: r. kath. 49, helvét 32, ágostai 8, izraelita 37; — anyanyelv szerint: magyar 119, német 6. — Az elemi iskola négy osztályába 146-an jártak. — *Tandíj:* 10 frt; ifj. könyvtárra 20 krajczár.

Értekezés: «A nő valódi értéke» Pásthy Károlytól.

9. A kaposvári államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Nagyné Csorba Mária, ig. — Az egészségi viszonyok «felette kedvezőtlenek» voltak, a tanítás folytonosságát két izben szakították meg járványos betegségek; a tantestületben is több súlyos betegségi eset fordult elő. — Az ig. jelentés «sajnálattal említi, hogy több tanítvány nem tartotta tiszteletben az iskola fegyelmi szabályait!» — Nagy a panasza a szülők közönbössége és könnyelműsége ellen. — *A tantestületnek* kilencz tagja volt, ezek közül négy óraadó; tanítónő: Nagyné Csorba Mária, ig., Schäfferné Sebe Zsuzsánna, Nyeste Terézia és Herepei Katalin. — *A növendékek létszáma* négy osztályban 96 (39+27+19+13); évközben kimaradt 6. — Vallás szerint: r. kath. 39, helvét 7, ágostai 8, izraelita 42; — nyelvismeret szerint: magyar 54, magyar-német 42; — illetőség szerint: helybeli 74, somogymegyei 10, más megyéből 12. — Volt isk. takarékpénztár 47 betevővel és 187 frt betétellel. — Az iskola részletesen kimutatott kiadásai közt nem találjuk annak nyomát, hogy mennyit fordítottak a könyvtár gyarapítására és tanszerek beszerzésére. — *Tandíj:* 10 frt; könyvtárra, értesítőre és beírási díj: 3 frt.

10. A losonczi államilag segélyezett községi polgári leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Összeállította Péchy Erzsébet, igazgató-tanítónő. — A Losoncz városa által segélyezett Kovárcz-Haszper Alvin-féle magánleányiskola megszüntetvén munkásságát, a város ennek helyébe az állam által segélyezett nyilvános polg. leányiskolát állította fel, melynek ez évben egyszerre mind a négy osztálya megkezdte működését. — Egyelőre a régi Kovárczféle bérházban foly a tanítás, de

már épül az új iskolaépület, a mely Losoncz városának díszére fog szolgálni. — Az isk. év történetéből kevés általános érdekű dolgot közölhetünk: a franczia nyelvet mint rendkívüli tárgyat 12-en tanulták; tanszerekre 1000 frtot fordítottak; az ifj. könyvtárban mintegy 200 füzetnyi könyv van; a tanári könyvtárról nincs értesítés. — A polg. iskolával *ipartanműhelyt* is kapcsoltak össze, melynek azonban még sok nehézséggel kellett küzdenie. — *A tantestületnek* öt tagja volt: Péchy Erzsébet ig., Dercsényi Julia, Várady Szidonia, Keller Aranka, Winkler Anna (mint óraadó özv. Kovarczné Haszper Alvina tanította a franczia nyelvet). — *A növendékek létszáma* négy osztályban: 82 (39+17+18+8); évközben kimaradt 8. — Vallásra nézve: r. kath. 30, helvét 10, ágostai 8, izraelita 34: anyanyelvre nézve: magyar 79, német 3; illetőségre nézve: helybeli 60, vidéki 22. — *Tandíj:* helybelieknek 10 frt, vidékieknek 15 frt, beírási díj 2 frt.

11. A kőszegi áll. segélyezett polgári fiú- és leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Steierlein Gábor, igazgató. — A leányiskolában tanítottak az igazgatón kívül: Draskovicsné De Ponty Jolán, Gyurász Iréne, Liptay Vilma, Steierleinné Laszner Ella. — *A növendékek létszáma* négy osztályban 55 (23 + 13 + 7 + 12); évközben kimaradt 1. — Vallás szerint: róm. kath. 20, ágostai 18, helvét 3, izraelita 14; anyanyelv szerint: magyar 41, német 14; illetőség szerint: helybeli 23, vidéki 32. — Az értesítő sem az év történetét, sem a könyv- és szertárak állapotát nem ismerteti. — *Tandíj:* ?

12. A b.-gyarmati polgári leányiskola kilenczedik évi értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Tomesko Nándor, igazg. — Az igazg. jelentés semmi említésre méltót nem közöl. — *A tantestületnek* hat tagja volt, köztük négy tanítónő: Depiny Gizella, Dömök Erzsébet, Madarász Margit, Thuránszky Mária. — *A tanulók létszáma* négy osztályban: 68 (27 + 20 + 16 + 5); évközben kimaradt 1. — Vallás szerint: r. kath. 13, ágostai 9, helvét 1, izraelita 46; nyelvismeret szerint: magyar 33, magyar-német 24, magyar-tót 10, magyar-német-tót 2. — A franczia nyelvet 13-an tanulták. — A könyv- és szertárakról nincs értesítés. — *Tandíj:* 6 frt; beírási díj stb. 1 frt 50 kr.

13. A szentesvárosi nyilvános községi polgári leányiskola értesítője az 1890—91. tanévről. Közzéteszi: Dégay Kálmán, igazgató. — Az iskola a legutóbbi évben egészíttetett ki négyosztályuvá húsz évi fennállás után. Az iskola helyiségei kellően kibővíttettek. Az igazg. jelentés kiemeli, hogy a «serdülő leánykákhoz egyáltalában nem illő magaviseletért egy-két növendéknek «törvényszerű» osztályzatot kellett adni, nehánytól pedig — daczára jó bizonyítványuknak — a

különben megérdemelt jutalmat meg kellett vonni». — *A tantestületnek* hat tagja volt; tanítónők: Csuppay K. Erzsébet, Gonda Juliánna, Greskovics Eleonora és Prasnovszky Erzsébet. — A tanítói könyvtárban van 353 kötet (gyarapodás 58 kötet), az ifj. könyvtárban 189 kötet (gyarapodás 20 kötet). — *A növendékek létszáma* négy osztályban: 102 (37 + 22 18 + 25); évközben kimaradt 4. — Vallás szerint: r. kath. 30, helvét 27, ágostai 6, izraelita 36; nyelvre nézve egynek kivételével mind magyar; illetőségre nézve: helybeli 62, vidéki 40. — *Tandíj:* 10 frt; beirási díj 50 kr; könyvtárra 50 kr.

14. A b.-csabai áll. segélyzett községi polgári leányiskola XVII. értesítője az 1890—91. tanévről. Közli: Donner Lajos, igazgató. — Az igazgatói jelentésben nem találtunk általánosabb érdekű mozzanatokat. — *A tantestületnek* öt tagja volt; köztük tanítónők: Écsy Irma és Haán Emma. — *A növendékek létszáma* négy osztályban: 79 (26 + 20 + 18 + 15); évközben kimaradt 3. — Vallás szerint: r. kath. 15, gör. kel. 1, helvét 4, ágostai 17, izraelita 42; — nyelvismeret szerint: magyar 28, magyar-német 26, magyar-tót 21 stb.; — illetőség szerint: helybeli 63, vidéki 16. — A polg. iskolával nőipari szakosztály van összekapcsolva, melyet 49-en látogattak. — *Tandíj:* 20 frt; fára: 2 frt 50; könyvtárra, író- és rajzszerekre 2 frt 50 kr.

15. A galgóczi áll. polgári fiú- és leányiskola értesitője az 1889—90. és 1890—91. tanévről (IX. értesités). Közli: Lévay István I. ig. Az ig. jelentés örömmel hivatkozik az iskola megizmosodására s arra a tényre, hogy tizennégy évi fennállása óta ez évben volt a tanulók létszáma a legnagyobb. — Nevezetesebb események az iskola életében nem fordultak elő. — A kettős iskola *tantestületében* tanítónők: Ácz Eleonóra, Csík Mariska, özv. Sztrniszkóné Kweth Klementin és Than Irma. A *növendékek létszáma* a négy leányosztályban: 100 (39+26+20+15); évközben kimaradt 4. — Vallás szerint: r. kath. 42, ágostai 4, izraelita 54; — anyanyelv szerint: magyar 34, német 43, tót 23; illetőség szerint: helybeli 69, vidéki 31. — A könyvtárról stb. nincs kimutatás. — *Tandíj:* 5 frt, beirási díj 2 frt.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

M. Remigia főnöknő jubileuma. Az esztergom-vizivárosi érs. fels. nőnevelő-intézet érdemekben gazdag főnöknője *M. Remigia* f. hó 15-én ünnepelte fogadalomtételének 25-ik évfordulóját. Az intézet ez alkalomból 14-én este díszes közönség jelenlétében, melynek soraiban voltak: dr. *Majer István* püspök, főkáptalani helynök, *Bartal Rezső* kir. tanfelügyelő is, fényes ünnepélyt rendezett; 15-én pedig d. e. 10 órakor a zárda templomában hálaadó istenitiszteletet tartott, melyet gróf *Csáky Károly* apát végezett. Az evangelium után a miséző szép beszédet is mondott. Az ünnepelt főnöknő franczia származású és 1863-ban jött hazánkba. Elsajátította tökéletesen a magyar nyelvet és 28 éve működik a tanítói pályán, mint a franczia és angol nyelvek tanítónője. Mint főnöknő 1875 óta vezeti az esztergom-vizivárosi intézetet és azt oly virágzásra emelte kitünő szakértelme, tapintata és buzgalma által, hogy az az ország legjelesebb tanintézetei közé tartozik. Nagy érdemei általános tiszteletet és becsülést szereztek számára. Legfényesebben bizonyítja azt a tiszteletére rendezett ünnepélyek alkalmával nyilatkozott széleskörű érdeklődés és azon kitüntetés, melyben dr. *Majer István*, az esztergomi főegyházmegye ez idő szerinti vezetője részesítette, midőn a jubileum alkalmával, október 15-én, 4804. sz. a. kelt oly meleg hangú elismerő oklevelet küldött számára, a minővel kevesen dicsekedhetnek. Hálás tanítványai egy «Emlékfüzér» czímü füzetet is adtak ki ez alkalomból, melyben dr. *Walter Gyula* «Üdvözlő beszéde»; *Rosty Kálmán* «A hivatás győzelme» czímű, ez alkalomra írt szindarabja, továbbá néhány alkalmi költemény és a felajánlott emléktárgyak leírása foglaltatik. Ha az érdemes főnöknő e szép napokra visszapillant, örömmel gondolhat a lefolyt hosszú idő fáradalmaira, melyek ily elismerést szereztek számára. (Néptanítók Lapja.)

*

A losonczi polgári leányiskola ünnepélyes megnyitása. Losonczon a múlt évben létesült az államilag segélyezett polgári leányiskola, mely első évben bérházban volt elhelyezve. A város ez évben már csinos egy-

emeletes épületet emeltetett az iskolának, melyben a tanévet október hó 11-én nyitották meg ünnepélyesen. Az épületben az igazgatónői- és szolgalakáson kívül 9 terem van, melyek közül azonban néhány csak kicsiny szoba számba megy. Az iskolába ez évre már 107 növendék jelentkezett, ezek, a tanítónői-kar, az iskolaszék és válogatott hölgy- s férfiközönség jelenlétében megtörtént a tanévnek s az új iskolaépületnek ünnepélyes megnyitása. Farkas Károly, iskolaszéki alelnök, Losoncz város legelőkelőbb, legbuzgóbb, legérdemesebb férfiainak egyike, városi tanácsos, bensőségből fakadt szép beszédben ecsetelte a nap kulturális jelentőségét, a nőnevelés kiváló fontosságát s köszönetet mondva a városnak e díszes épület megalkotásáért, eddig tanusított érdemes munkájok folytatására kérte a tanítónői-kart és kitartó tanulásra, minden jónak követésére buzdította az «irigyelésre méltó korban levő» tanítványokat. E hatásos s lelkesülten megéljenezett beszéd után a polgári leányiskola új igazgatónője : Winkler Anna mondott köszönetet az iskolaépület emeléséért, vázolta a tanítónők törekvéseit s nevelési elveit. A szép beszédet több helyen szakította félbe az éljenzés, mely végül aztán kitört, ámént mondott a helyes eszmékre és sikert kívánt azok megvalósításához a derék igazgatónőnek s tanítónői-karnak egyiránt. A lelkes beszéd hatása alatt Margócsy József ág. ev. lelkész s iskolaszéki tag az iskolaszék köszönetének s jókívánatainak adott kifejezést az igazgatónő és tanítónői-kar iránt, kikre nyugodtan bizhatjuk magyar leányaink nevelését. Ezzel ért véget a szép ünnepély. (Nevelés.)

*

Nőnevelésügy Nagyváradon. A 91-92-iki tanévvel a nagyváradi nőnevelésügy nagy lendületet vett. A községi felső leányiskola átalakult polgári leányiskolává, mely körülmény nagy mértékben emelte ezen iskola népszerűségét és népességét. Azon kívül a nőnevelés ügye 3 új intézménynyel nyert terjedelemben. Schlauch püspök nemes és nagy áldozatkészsége folytán ez év szeptember havában megnyilt a kisdedóvóképző intézet 24 növendékkel. Sipos Orbán tanfelügyelő buzgólkodása folytán pedig október 1-jén megnyilt a «női kereskedelmi tanfolyam» 35 tanulóval. Végül a postaigazgatóság «posta és táviró kiadói tanfolyamot» hirdet, melyre szintén tódulnak a nőtanulók. Új adat ez a modern nőképzés ellen fölvetett panaszhoz, hogy a nők mindinkább eltérnek a házi tűzhelytől s a praktikus életpályákra tódulnak. De lehet-e ezt csodálni, ha meggondoljuk, hogy Nagyvárad 38,328 lakosa közt 18,542 férfira 19,786 nő esik s az emelkedő városok mintájára folyton drágulnak az életviszonyok s a családalapítás mind nehezebbé válik ?

*

Egy derék német asszony (Schepelerné Lette Anna). A «Nemzeti Nőnevelés» juniusi füzetében ismertettem a berlini «Lette egylet» történetét és működését. Hogy az ott közlött ismertetés teljes legyen, a t. szerkesztőség engedelmével bemutatom az egyesület lelkét, Schepelerné Lette Anna személyében. Schepelerné Lette Anna azon igazi női jellemek közé tartozik, kiknek minden tettét a jóság kormányozza. Ebben áll az ő főereje, melynek többi nagy tehetségeit alárendeli. Sokoldalú képzettségét praktikus erélylyel bocsátja a közjó rendelkezésére, míg nagy lelkének hevével meleget áraszt mindazokra, a kik hozzá fordulnak tanácsért, segélyért, szeretetért. Úgy látszik, mintha a gondviselés atyjának minden nemes nagy tulajdonságát az ő lelkébe ültette volna át, hogy ott tovább gyarapodjék, s midőn mindentől megfosztotta, a mi nagy szeretetét a szűkebb családi körre szoríthatta volna, egyúttal élete irányát is kijelölte.

Mint említettem volt, e derék nő a Lette egylet megalapítójának, dr. Lette Adolfnak leánya. E nemeslelkű férfiút a gondviselés abban a megérdemelt jutalomban részesítette, hogy munkájának sikerét már életében biztosítva láthassa leánya által, ki atyja vetését értelmes gonddal, szeretettel és erélylyel ápolja és már is a legszebb virágzásra juttatta.

Lette Anna 1829-ben született Soldinban, hol atyja államhivatalnok volt. dr. Lette 1848-ban képviselőnek választatván, Berlinbe költözött; itt ismerkedett meg leánya Schepeler Károly, frankfurti nagykereskedővel, kinek nemsokára nejévé lett, s vele boldog, de rövid házas életet élt. Már házassága első éveiben nehéz csapásokat kellett elviselnie; gyermekeit kis korukban mind elveszítette, férjét pedig lappangó betegség támadta meg, mely egész haláláig, 12 éven át kínozta.

Schepelernének ekkor már szomorú alkalmi nyílt lelki erejének, gyöngédségének és adminisztratori tehetségének jelét adni. Férje betegsége alatt nem csak vigasztalója, ápolója és támasza volt a szenvedőnek, hanem figyelmét nagy háztartásán kívül még a férje virágzó üzletére is kiterjesztette.

Férje halála után a majnai Frankfurtból Drezdába költözött, hogy a művészetek élvezetében keresse fájdalma enyhülését. 1866-ban azonban atyja kívánságára, ki a női kereseti képesség előmozdítására czélzó egyletet ekkor alapítván, leányában támaszt keresett, — Berlinbe költözött.

Atyja nemsokára megbetegedvén, megint a gyermeki szeretet szomorú kötelessége, a betegápolás várt reá, melyet a legnagyobb önfeláldozással teljesített is, atyjának 1868 decz. 3-án bekövetkezett haláláig.

Atyja halála után kezdte tevékenységét a Lette-egylet felvirágoztatásának szentelni s buzgósága által csakhamar annyira kitünt,

hogy 1872-ben a közgyülés egyhangúlag őt választotta az egylet elnökévé. Ezzel kezdődött Schepelerné nyilvános szereplése a közéletben.

Miután gyermekeit, férjét, atyját eltemette, nagy szeretetével most az emberiségét öleli magához s teljes erejét a legönzetlenebb önfeláldozással szenteli a segélykérőknek, s a Lette-egyletnek, melyet derék nők és férfiak segítségével sikerült is neki minden hasonló intézmény mintájává tenni.

A hasonló czélú intézmények tanulmányozása czéljából nem sajnálva az áldozatot és fáradtságot, a világkiállítás alkalmával Amerikába utazik, majd a csipkekészítés iparát akarván tanulmányozni, Csehországot keresi fel, s minden idejét, minden perczét otthon is a közjónak szenteli. Nem csak a rendes értekezési órákban, hanem odahaza, magánlakásán is, 62 éve daczára, mindig szivesen áll a segélykérők rendelkezésére, kiket soha vissza nem utasít, — s így valóban többet ad életéből másoknak, mint a mennyit egy embertől várni lehet. De Schepelernének egyik nagy tulajdonsága épen az, hogy magára mindig utoljára gondol.

A Lette-egylet ma a legnagyobb virágzásnak örvend, s hogy minő nagy tekintélye van egész Németországban, bizonyítja az is, hogy az összes nőképzőegyletek szövetkezete Németországban magát «Lette-szövetkezetnek» nevezi.

Schepelerné azon ritka szerencsében részesül, hogy nem csak művében gyönyörködhetik, hanem hogy kortársai is legnagyobb elismeréssel adóznak neki.

60-ik születése napján tisztelői 10,000 márkát nyújtottak át neki, melyet ő a Lette-egyletnek tanítói nyugdíj-alapjához csatolt.

Mindenki, a ki e kiváló nőt ismeri, szereti, becsüli és a legnagyobb tisztelettel adózik neki. s maga Frigyes császárné is különös kegyével és barátságával tünteti ki.

Azonban Schepelerné nem a külső tiszteletben és kitüntetésekben, hanem önmagában hordja lényének varázsát; azon nagy lelki tulajdonaiban, melyek kellemes összhangzatban egyesítik magukban a szépet és jót; azon végtelen szívjóságban, mely a legkülönbözőbb társadalmi rétegek érdekeinek helyet ad, a kikkel szemben soha sem akar több lenni, mint szolgálni és segítni akaró nő.

Mint ilyent, mint a valódi nőiesség eszményét, ki tekintetével is meleget áraszt, tiszteli és áldja őt Németország s lelkesítő példát láthat benne minden nemes törekvésű magyar nő.

Berlin. *Tordai Grail Erzsi.*

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya szeptember 19-én tartotta a tanévben első havi értekezletét. Az értekezleten György Aladár olvasott fel «a nők, mint orvosok» címmel. Ez értekezést, melynek közlésével egy napi lap megelőzött ugyan minket, egész terjedelmében közöljük; méltó rá, hogy megörökítve legyen nem csak folyóiratunk hasábjain, hanem az egyesület évkönyvében is, mert ez értekezés, úgy lehet, egy messze kiható mozgalomnak alapját képezi. A jelenvolt nagyszámú hallgatóság ugyanis, Komócsy József, dr. Faragó Gyula és György Aladár felszólalásai után elhatározta, hogy az egyesület választmánya útján felkéri a vallás- és közoktatási minisztert, hogy nőorvosok kiképeztetését és alkalmazását hazánkban is lehetővé tegye. Határozta továbbá a szakosztály, hogy a többi tanítónői szakosztályokat és a hasonló czélú egyesületeket csatlakozásra illetőleg a fentemlített kérvényben foglaltaknak tetszésszerinti alakban leendő pártolására és előmozdítására fogja felkérni. Az értekezlet másik tárgya az *osztályozásról* szóló vitatételnek Komáry Erzsi főv. tanítónő által történt előadása volt. A vitát az előhaladott idő miatt a szakosztály már nem ejthette meg, hanem azt az október 24-iki ülésre halasztotta, a mikorra még Radnay Bella részéről *Legouvé* «Une élève de seize ans» című munkájának ismertetése s e műből «*egy történelmi óra*» czimű szakasz felolvasása van kitűzve.

*

A «Magyar Tanítóképző» hosszabb czikket szentel szeptemberi számában a tanító- és *tanitónő-képzés* kérdésének. A czikket *Nemessányi Adél* ujvidéki polgári iskolai igazgató-tanítónő írta. E czikkre, melyet most terünk szűk volta miatt bővebben nem méltathatunk, alkalmilag még visszatérünk.

*

A pécsi «Néptanoda» a Tanítónőkről közöl hosszabb tanulmányt, mely az október 24-iki számban még nincs befejezve. Megvárjuk a végét, hogy hozzászólhassunk. A czikkíró erősen megtámadja a tanítónőket. Azt hisszük, hogy e támadás a tettekben nyilatkozó czáfolatra ösztönözvén erejüknek kifejtésére buzdítja a tanítónőket s ily értelemben hasznos is lehet.

IRODALOM.

FALIMINTÁK AZ ELEMI SZABADKÉZI ÉS ÉKITMÉNYES RAJZOKTATÁSHOZ. Közép-, polgári és ipariskolák, valamint tanitóképzők számára tervezte és rajzolta *Várday Szilárd;* Budapest, 1891. Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés. A 90 faliminta ára 32 frt.

A legtöbb rajztanító tapasztalhatta, mennyi nehézség merül fel az iskolai rajzoktatás körül különösen akkor, a mikor a növendékek a falitáblára a tanító által gyorsan felrajzolható gyakorlatokon már túl vannak, de még nem jutottak odáig, hogy az elébük tett mintalapok vagy domború minták után önállóbban dolgozhassanak.

Ismeretes, hogy ezen a fokon minden növendéknek külön-külön mintalapot adni nem tanácsos, mert a tanárnak nem lévén annyi ideje, hogy minden növendéknek feladatát a kellő magyarázattal kisérje és a munka kivitelét ellenőrizze, ezen eljárás több tanulót várakozásra késztet, másokat ellenben a minta gépies, értelmetlen másolására vezet. Hogy a tanulót a feladat tervszerű kivitelére tanítsuk, szükséges, hogy a mintát a növendékek előtt megbeszélve, annak előállítási menetét a falitáblán készített rajzban bemutassuk.

Azonban ezen előrajzolással sem érünk teljesen czélt. Ugyanis az előrajzolás ezen fokon már a tanító részéről is nagyobb gondot és fáradságot igényel, úgy hogy nem marad ideje a tanulók munkálkodását kellőleg ellenőrizni; másrészt munkája közben a tanulókra eléggé nem ügyelhetvén, könnyen felbomlik a fegyelem. De az előrajzolás már azért sem pótolhatja a kész mintát, mert vonásról-vonásra keletkezvén, a tanuló csak a munka végén látja min fáradozott, munkája tehát nem öntudatos. Ilyenné az csak akkor válik, ha a tanuló az egész mintát kezdettől fogva maga előtt látva, annak elemzésében a tanár vezetése mellett a saját felfogására van utalva. Fel kell még említeni azon időveszteséget, mely abból származik, hogy külön rajzterem hiányában, vagy a többi osztályok részére előrajzolt minták miatt, a rajzot minden órán újra kell készíteni.

Mindezek mellett az előrajzolás többnyire csak a minta egyes részeinek körvonalakban előállított ábrázolására szorítkozhatik, holott igen fontos, hogy a tanuló ne csak részletet és vonalvázat, hanem teljes és színes mintát lásson.

Szükségesnek mutatkozik sokszor a tömegtanítás helyett a csoportok szerinti tanítás, azonban egy második vagy harmadik minta megmagyarázására és előrajzolására a tanárnak éppen-séggel nem marad ideje.

A felsorolt hátrányok csak akkor fognak elenyészni, ha a tanulók elé oly mintát függesztünk, mely a tanterem minden részéből tisztán látható. Ilyen falimintákból egész sorozatot készített Várdai Szilárd. Ezen mintasorozat magában foglalja a szabadkézi rajzolás elemeit. Egyszerűbb levél- és virágalakok után mértani és növényi diszítmények következnek, melyek a fontosabb stilkorszakok legszebb alkotásaiból vannak kiválasztva. Rajzolásuk sorrendjében természetesen nem a stilkorszakok egymás-utánja, hanem ábrázolásuk nehézsége lesz mérvadó.

A minták segédvonalakat ritkán tartalmaznak, mert ilyenek az ábrát zavarossá tehetnék s a tanulóknak a munkát tulságosen megkönnyítenék. mindazonáltal a fontosabb segédvonalak metszési pontjai s az arányok — inkább a tanító munkájának megkönnyítése czéljából — minden egyes mintán fel vannak tüntetve.

Mivel a minták az eredeti ékítmény színeiben előállítva nem mindig felelhetnének meg azon kelléknek, hogy minden egyes részük a terem távolabb helyeiről is tisztán kivehető legyen, mivel másrészt a szerző azt sem találta jónak, hogy azokat a fenti kellék elérése czéljából szemet sértő rikító színekben állítsa elő, de talán költségkimélés szempontjából is, a diszítmények csak egy-két szín által vannak feltüntetve, rendesen sötét-barna színben ütnek el a szürkés papirtól. nagy részük ezért kisméretű színvázlattal van ellátva. Ezen kisebbített mintáknak a mellett, hogy az ékítményt színekben mutatják, még az a czéljuk, hogy ott, hol a faliminta a ritmikusan vagy szimmetrikusan ismétlődő részekből álló mintának csak töredékét tünteti fel — melynek kiegészítése és folytatása a növendékek munkakedvét és képzeletét élénkíti — tájékozásul szolgáljon arra nézve, mennyit rajzoltassunk egy-egy diszítményből és fogalmat adjon annak összhatásáról.

A sorozat jóval több mintát tartalmaz, mint a mennyit a rendelkezésre álló idő alatt egy-egy tanuló elvégezhet, egyrészt azért, hogy az ügyesebb tanulókat is foglalkoztathassuk, másrészt, hogy a tanárnak ne kelljen ugyanazon mintákat minden évben rajzoltatni.

Mivel a tanítás ezen fokán még alig lehetünk tekintettel az iskola irányára vagy a tanuló jövendő életpályájára, a minták egyaránt megfelelnek a középfokú iskolák czéljának.

A mintasorozathoz egy — a tanár számára írt — könyvecske tartozik, mely a magyarázó szöveget tartalmazza. Érintvén a rajzoktatás

terén felmerült újabb eszméket és mozgalmakat, ismerteti ezen tárgy czélját, kimutatja a faliminták utáni rajzolás fontosságát, kifejti azon elveket, melyeket szerző azok tervezésénél követett, végre áttér azok használati módjának ismertetéséhez.

Ezen nagybecsű mintagyűjtemény, melyet Várdai Szilárd, a m. kir, rajztanárképző intézet tanára, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbizásából és támogatásával készített, nemcsak mint kiváló hazai termék kelt figyelmet, hanem azért is, mivel a külföld hasonló művei közt sem akad párja, akár a minták megválasztásában mutatkozó finom ízlést és az egyes idomok világos szerkezetét, akár a gyűjtemény páratlan olcsóságát tekintjük, a mely főleg a szerző áldozatkészségének köszönhető, ki csak rajzoktatásunk emelését tartván szem előtt, minden anyagi haszonról lemondott.

Őszinte örömünkre szolgál, hogy oly kitünő szakember vállalkozott ezen munka elkészítésére, mely rajzoktatásunk körül tapasztalt érzékeny hiányt fog pótolni; de talán még nagyobb örömmel veszszük azt a hírt, hogy szerző a rajzoktatásnak egy másik igen fontos, de eddig még csak kevés iskolában bevezetett ágára, a testek utáni rajzolás — szemléleti látszattan — tanítására vonatkozó vezérkönyvet rendez sajtó alá. H. K.

*

MAGYAR LEXIKON A PALLAS-TÁRSASÁG KIADÁSÁBAN.

Mint értesülünk, a Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság másfél évvel ezelőtt elhatározta, hogy a tulajdonát képező tizenhat kötetes Magyar Lexikont gyökeresen átdolgoztatja s lexikális irodalmunkban még eddig nem ismert körülbelül nyolczszáz ivre terjedő füzetes vállalatban közrebocsátja.

E vállalatra vonatkozólag a következőket közölték velünk: Egy év óta folyik az anyaggyűjtés és rendezés szakszerű munkája, mely arra törekszik, hogy az emberi ismeret minden ágára kiterjedő, a százezret jóval meghaladó czímszó alatt, betűrendben összeállított roppant anyag feldolgozásával és közrebocsátásával a magyar közönségre nézve feleslegessé tegye a külföldi, főként német lexikonokat. Ehez képest első sorban a magyar föld, a magyar nép, a magyar állam, a magyar történelem, a magyar közgazdaság, a magyar ipar és kereskedelem, a magyar tudomány, művészet, irodalom és egyházi élet alkotásainak ismertetését tekintik a vállalat tengelyeinek. Ehez kapcsolták rögtön ama népek szellemi és anyagi viszonyainak ismertetését, melyek nemzetünkre kiváló hatással voltak. A lexikális irodalmakban eddig nem ismert figyelemmel dolgoztatták fel a hazánkkal sokféle érintkezésben levő Kelet viszonyait

s szakszerűség és önállóság dolgában törekedtek versenyre kelni a legjobb német, franczia, angol, olasz, amerikai lexikonokkal a nyugot általában a világ eseményeinek, szellemi és anyagi adatainak feldolgozásában.

Kiváló hazai tudósok és írók, kiknek neveit a lehetőleg még ez év végén közzéteendő prospektus közölni fogja, teszik elérhetővé azt a czélt, hogy a közönség kellő tájékoztatót kapjon az ismeretek összes körében, s hogy mindenki könnyű szerrel megtalálja a szükséges felvilágosítást mindama dolgokban, melyek szakfoglalkozása körébe nem tartoznak, s melyeket naponként özönével vet felszínre a mindegyre gazdagodó hirlapirodalom.

E czél szolgálatában állottak mindama irodalmi kisérletek, melyek kisebb-nagyobb terjedelemben, több-kevesebb megbizhatósággal dolgozták fel az emberi ismeretek tárát. A haladás e téren egyedül a tudásra méltó anyag mind nagyobb körre terjedő feldolgozásában áll, mert csak egy kellő terjedelmű lexikon nyujthat biztosítékot arra nézve, hogy a nagy közönség sokoldalú s minden irányú szükségletének megfelel.

Egy ily kellő terjedelmű, gonddal feldolgozott Lexikon, minőt a Pallas jelenleg nyujtani igérkezik, egyúttal azt a nemzeti missziót teljesíti, hogy gátat vet a külföldi, magokkal idegen szellemet árasztó lexikonok beözönlésének.

Épen ez idegen, nevezetesen a német Lexikonoknak újabban megjelenő kiadásai miatt, melyek a régi megszokás útján köztünk is hódítanak, vált szükségessé a figyelmeztetés a Pallas készülőben levő nagy Lexikonára.

A Pallas lexikona a jövő 1892-ik év márcziusában indul meg, s hetenkint három íves nagy oktáv füzetben megjelenve, évenként 156, öt esztendő alatt mintegy nyolczszáz ivben, tizenhat nagy kötetben, jut a közönség birtokába.

A Lexikon külső kiállítása is fölülmulja mindazt, a mit eddigelé a lexikalis irodalom terén felmutathatunk, Körülbelül tizezer darabra rug azoknak a képeknek száma, melyek részint a szöveg közé nyomva, részint külön, önálló lapokon a megfelelő kötetekhez mellékelve, a roppant ismeretanyag illusztrációjául szolgálnak. Ez illusztrációk fa- és rézmetszetekben, fototipiákban, kromolitografikus nyomatokban, a modern nyomdai technika legjobb eszközeivel lesznek előállítva.